DIN LEXICUL LATIN MOŞTENIT ÎN GRAIURILE ROMÂNEŞTI ACTUALE (IV)*

TEOFIL TEAHA

30º. ALBIE. Termenul *álbie*, s. f. „vas de lemn în care se cerne făină şi se frământă aluatul pentru pâine, se spală rufe, se scaldă sau se leagănă un copil mic etc.”, face parte din categoria elementelor lexicale moştenite din latină şi păstrate, cu precădere, în graiurile dacoromâne din sudul ţării, unde formează şi astăzi o arie lingvistică, compactă şi unitară în Oltenia, Muntenia şi Dobrogea – fapt pentru care l-am şi inclus în expunerea de faţă (ALR II, s. n., h. 1223; vezi şi NALR–Olt., IV, h. 784; ALRR–Munt. Dobr., V, MN, plş. 143).

Pentru graiurile din interiorul arcului carpatic, *Atlasul lingvistic român* consemnează prezenţa lui *albie* doar în câteva puncte cartografice izolate din Banat (pct. 29), din Crişana (pct. 310) şi din nord-vestul Transilvaniei (pct. 284).

Cu toate că s-a impus ca termen de bază în graiurile din sudul ţării, devenind totodată normă literară, *albie* a fost înlocuit, de-a lungul timpului, în restul graiurilor dacoromâne, de sinonime împrumutate: *balie* < ucr. balija, *copaie* < bg., srb. kopanja, *covată* < tc. kuvata, *moldă* < germ. Molde, *postavă* < srb. postava, *troacă (troc)* < germ. Trok, Trog (vezi şi Marin, *Probleme ale sinonimiei*, p. 57–64).

În textele de limbă română veche, *albie* este atestat în Palia de la Orăştie (vezi ediţia îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti, 1968, p. 103, 333), precum şi la Dosoftei (DA, s.v.), iar ca toponim, *Albie* apare într-un document din prima jumătate a sec. al XV-lea, datat 1443 (Mihăilă, *DLRV*, p. 71).

Lucrările lexicografice îl inserează pe *albie* în paginile lor începând cu dicţionarul lui Bobb (1822), cu *Lexiconul de la Buda* (1825) şi continuând cu dicţionarul bilingv al lui Polizu (1857) etc. De asemenea, *albie* apare într-o culegere de folclor: „Că tu maică, când m-ai fapt/ În *albie* m-ai scăldat /În scutece m-ai înfăşat” (Teodorescu, *Poezii pop.*, p. 438), precum şi la Jipescu (*Opincaru*, p. 65), unde termenul este folsit cu valoare metaforică: „dă la *albie* până la cosciug să domnească cuvântu dreptului”.

Dialectele româneşti sud-dunărene nu-l cunosc pe *albie*. În schimb, îl au pe *căpistere* „albie mică în care se cerne făină sau se frământă aluatul” (< lat. *capisterium*):

* Părţile I, a II-a şi a III-a au apărut în „Fonetică şi dialectologie”, XX–XXI (2001–2002), p. 253–269; XXII–XXIII (2003–2004), p. 287–308; XXIV–XXVI (2005–2007), p. 229–253; vezi şi abrevierile uzuale în *Bibliografia DLR*, Bucureşti, 1965.

FD, XXVII, Bucureşti, 2008, p. 67–110

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

ar. *câpisteáre*, s. f. (DDA, s.v.; DIARO, s.v.); megl. *căpistér*, s. n. (Papahagi, *Megl.*, p. 198), *căpisteári*, s. f. (Capidan, *Megl.*, p. 59); istr. *kepestẹ́ră* (ALR II, s. n., h. 1064) – termen care cunoaşte şi la nord de Dunăre o largă răspândire în graiurile din Oltenia (NALR–Olt., h. 263) şi Muntenia (ALRR–Munt. Dobr., h. 458).

Ca etimon pentru *albie*, Hasdeu (*HEM*, col. 738) indică o formă de plural neutru **alvea* (lat. *alveum*), acceptată în TDRG, DA, CADE, DLRM, DEX şi MDA.

În schimb, în CDDE 43 se propune drept etimon o formă cu betacism **albia* (*v* > *b*: *alveus non albeus*, cf. *Appendix Probi*), soluţie preluată de Scriban (s.v), de Ciorănescu (s.v.), precum şi de Rosetti (*ILR*, p. 117, 182, 588) şi de H. Mihăescu (*La romanité*, p. 191). Graur admite că „*albie* vient plutôt de [lat.] *albea*” (BL, V, p. 87). Battisti şi Alessio (DEI I, p. 110), plecând de la existenţa unei forme cu betacism în latina populară, susţin, la rândul lor, că rom. *albie* descinde dintr-un lat. **albea*, în timp ce formele betacizate din dialectele italiene septentrionale: *albi*, *albe* etc. îşi au sorgintea într-un lat. masculin **albeus* (vezi şi Pfister, LEI, p. 453–454). Atât pentru română şi italiană, cât şi pentru fr. *auge*, s. f. „baquet en bois où on lave les enfants: récipient en bois qui sert à donner à boire ou à manger aux animaux”, Meyer-Lübke (REW 392) indică drept etimon aceeaşi formă betacizată *albeus* (vezi şi FEW XXIV, p. 379–381).

Sensul etimologic „vase en bois à laver, baignoire, auge, cuve” pe care îl avea lat. *alveus*, *-i*, s. m.: *lignum excavatum in quo lavantur infantis* (Ernout–Meillet, s.v.), atestat sub formă de neutru în latina târzie (la Isidor): *alveum*, *-i*, s. n. „vase à laver” (Quicherat–Daveluy, s.v.) s-a transmis şi s-a perpetuat până în zilele noastre atât în romanitatea orientală, cât şi în cea occidentală.

La nivel dialectal, *Atlasul lingvistic* al Italiei şi al Elveţiei meridionale înregistrează prezenţa în jumătatea de nord a Italiei a unor descendenţi ai lat. *albeus*: *albi*, *albe*, *albio*, *arbi* etc., având sensul de „albie, copaie, troacă, jgheab” (AIS V, h. 854: il truogolo della fontana; AIS VI, h. 1182: il truogolo del porcile).

Pentru fr. *auge*, *Atlasul* lui Gilliéron consemnează numeroase variante: *aoj*, *aujo*, *oj*, *oej* etc., frecvente în graiurile galoromanice din nordul Franţei şi mai rar în sud (ALF I, h. 70: auge pour bestiaux), variante care au fost înregistrate şi în atlasele regionale franceze: *oj*, *ojoe* (ALG II, h. 406: auge; ALCe I, h. 375: l’auge des porcs; ALCe I, h. 377: l’abrevoir fixe dans la cour; ALO II, h. 569: l’auge pour les cochons; ALO III, h. 614: l’auge-abrevoir).

Sensul de „lit d’un fleuve ou d’un rivière” al lat. *alveus*, atestat la Virgiliu (Quicherat–Daveluy, s.v.; Ernout–Meillet, s.v.), transmis atât în română: *albie* „matcă a unui râu” (DA, s.v.), cât şi în italiană: *àlveo* „letto d’un fiume” (DEI I, p. 148), nu face obiectul cercetării de faţă.

De reţinut şi faptul că în română, *albie* a dezvoltat câteva derivate: *albiér*, s. m. „persoană care confecţionează albii”, precum şi diminutivele: *albioară* şi *albiuţă*, iar în franceză, *auge* a dat naştere la derivatele: *auget* „berceau, panier” şi *augette* „auge de maçon” (FEW I, p. 80).

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

31º. BATĂ. Rom. dial. *bată* (pl. *bete*) „cingătoare îngustă şi lungă, ţesută din lână de diferite culori; tiv făcut în partea de sus la fustă sau la izmene, la mânecile sau la gulerul unei cămăşi” – termen moştenit din latină – este considerat astăzi ca având o răspândire locală, fapt pentru care este ignorat de unele dicţionare. DEX, de exemplu, nici nu-l inserează în paginile sale.

În textele de limbă română veche, *bată* este atestat într-un document datat 1691 (vezi *Studii şi materiale de istorie medie*, Bucureşti, 1956, p. 446).

Atlasele lingvistice confirmă faptul că *bată*, mai ales forma de plural *bete*, cunoaşte şi astăzi o largă răspândire în Oltenia (NALR–Olt., h. 290), în zona limitrofă din Muntenia (ALRR–Munt. Dobr., h. 480), precum şi în jumătatea de nord a Moldovei (ALR II, s. n., h. 1175).

Numeroase alte atestări ale lui *bată* (*beată*) sunt din Banat (Costin, *Graiul*, p. 59), din Bihor (Weigand, *Körösch- und Marosch-Dialekte*, p. 325), de pe Târnave (Frăţilă 2006, p. 183), din zona Făgăraşului (Şandru, *Probleme*, p. 311), din împrejurimile Braşovului (Velican–Cosinschi, p. 64), unde circulă şi diminutivul *betíţă*, pl. *betíţe* (com. orală dată de Maria Marin, originară din localit. Poiana Mărului, jud. Braşov), din Vâlcea (Bălăşel, *Cântece*, p. 112), precum şi din Bucovina (Sevastos, *Nunta*, p. 5; Marian, *Naşterea*, p. 175; Gorovei, *Cimiliturile*, p. 345; *Lex. reg.* I, p. 90).

Cu înţelesul de „panglică la pălărie”, *bată* apare în extremitatea sud-vestică a Olteniei (NALR–Olt., h. 283). De asemenea, cu accepţiunea de „baieră la traistă, şnur”, l-am înregistrat pe *bată*, cu ani în urmă, în localit. Jupalnic (Herculane) şi Mehadia, iar în localităţile Baia de Criş, Vaţa de Jos şi Ţebea (jud. Hunedoara) l-am notat cu sensul de „cordeluţă la părul împletit al unei fete”. Prin extensiune de sens, în localităţile Marga şi Armeniş (jud. Caraş-Severin), pl. *bete* circulă cu înţelesul de „dungi vărgate, ţesute în pânză”.

În zona Porţilor de Fier (localităţile Eşelniţa, Ogradena, Dubova, Plavişeviţa) am notat prezenţa derivatului *a îmbeti* (< pl. *bete*) „a împătura, a îndoi, a plia” pe care îl întâlnim şi în Oltenia limitrofă: *îmbeteşti* [2] „împături (un cearceaf sau o faţă de masă)”, în pct. 848 (localit. Strehaia, jud. Mehedinţi), *îmbetăm* [4] „împăturăm”, în pct. 836 (localit. Peştişani, jud Gorj) (ALR II, s. n., h. 1447).

La sud de Dunăre, în meglenoromână este consemnată prezenţa lui *bętă*, s. f. „Strumpfband” (jartieră) (PEW 193), *beátă*, s. f. „calţavetă”: „Cupiláşil' poartă *beati* cu tsufts” (Capidan, *Megl*., p. 37).

Etimologia lui *bată* < lat. *vĭtta* „cingătoare, centură, cordeluţă, bentiţă, panglică” < lat. *vieo*, *-ere*, *-etum* „lier, courber, tresser” (Quicherat–Daveluy, s.v.; Ernout–Meillet, s.v.; Guţu, s.v.), indicată mai întâi în dicţionarul lui Laurian şi Massim, preluată apoi de Candrea (*Éléments latins*, p. 13), a fost acceptată de PEW 193, DA, CADE, Scriban, Ciorănescu, DLRM şi MDA şi, cu rezerve: „vermutlich lat. *vĭtta*”, în TDRG. Singur dicţionarul lui Candrea şi Densusianu (CDDE 143) consideră că rom. *bată* îşi are sorgintea într-o formă cu betacism din latina populară: **bitta* (= clas. *vĭtta*).

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Numeroşi descendenţi ai lat. *vĭtta* îşi continuă existenţa în romanitatea occidentală: it. *vetta* (Devoto, s.v.); it. sicil. *vitta* (PEW 193); it. venet., istr. *veta* „la gugliata (di filo)” (AIS VIII, h. 1541); it. calabr. *vitta* „il legacciolo” (legătură, şnur; jartieră): pct. 772 (AIS VIII, h. 1565); friul. *vete*; ladin *veta* (REW 9404); v. occit. *veta* „ruban, cordon”; v. fr. *vete* „courroie” (FEW XIV, p. 569–571); cat. *veta* „cinta” (panglică) (> sp. castil. *veta*) (Corominas IV, s.v.).

În sarda logudoreză circulă o formă betacizată: *bitta* (DES I, p. 212), pe care o întâlnim şi în occit., cat., v. sp. şi pg.: *beta* (PEW 193, CDDE 143, Garcia de Diego 7237, FEW XIV, p. 569–571).

Atlasul lingvistic catalan înregistrează formele: *le beta*: pct. 104; *lez betes*: pct. 102 (ALC, h. 538: els cordons (de les sabotes), iar în graiurile spaniole din Andaluzia, *beta* „cinta” (cingătoare de înfăşurat un copil mic) cunoaşte o răspândire generală (ALEA, h. 1345: fajar al niño („a înfăşa copilul”).

32º. CĂPĂTA. Verbul *căpăta* „a câştiga, a primi, a obţine, a dobândi”, cu răspândire generală în limba română, este atestat în *Anonymus Caransebesiensis*, unde este tradus atât prin lat. „acquiro” [câştig. obţin], cât şi prin „conquiro” [adun] (DA, s.v.). În *Lexiconul de la Buda*, forma de indicativ prezent pers. 1 sg. *cápîtu* este glosată, de asemenea, atât prin „dobândesc, câştig”, cât şi prin „capăt ceva de pe jos, culeg poame, urzici etc.”.

Acest din urmă sens al verbului căpăta: „a aduna, a culege, a strânge, a recolta”, înregistrat atât în *Anonymus Caransebesiensis*, cât şi în *Lexiconul Budan* îl regăsim consemnat şi în studiul lui Miron Pompiliu consacrat graiului său natal din localitatea Ştei, jud. Bihor, unde se face precizarea că verbul *căpăta*, pe lângă înţelesul de «a primi» îl are şi pe acela de „a culege”: *capăt cânepă*, *prune*, *mere* (*Graiul din Biharea*, p. 1006).

Tot în Bihor, sensul de „a culege” al verbului *căpăta* a fost înregistrat împreună cu derivatul *căpătătoare*, cu valoare de substantiv şi de adjectiv: „culegătoare, strângătoare, adunătoare; căreia îi place să strângă, să adune etc.” (Teaha, *Crişul Negru*, p. 207). În satul Câmp, situat în vecinătatea Şteiului lui Miron Pompiliu, sensurile: „a culege fructele căzute din pom (mere, prune, nuci etc.), a culege bureţi comestibili din pădure, a strânge spicele de grâu rămase pe mirişte în urma secerişului, a recolta cânepa, a aduna urzici pentru mâncare la porci, a culege flori de pe câmp etc.” ale verbului *căpăta* se aud frecvent şi astăzi în exemple ca cele ce urmează: „du-te şi *căpătă* nucile care-s picate pă jos”; „scutur de prun şi *căpăt* prunele în căldare”; „mérem şi *căpătăm* alune din tufe”; „vara, mérem în pădure şi *căpătăm* bureţi în straiţă, care-s buni de mâncat”; „după secerat, *căpătăm* spicele de grâu, care-s rupte de paiu ş-or rămăs pă miríşte”; „la Sânzâiene mérem pă câmp şi căpătăm flori şi facem cunună”; „mă duc şi *căpăt* urzâci, umplu sacu, vin acasă şi le dau la porci să le mânce, amestecate cu lături”; „cine nu samănă primăvara în pământ n-are ce *căpăta* toamna, că ce sameni primăvara *căpeţi* toamna”; „prima dată *căpătăm* cânepa de vară şi mai târziu o *căpătăm* şi pă cea de toamnă”.

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Deocamdată, nu dispunem de atestări cu privire la prezența acestui sens şi în alte graiuri dacoromâne. Cercetări viitoare vor completa, cu siguranță, datele cunoscute până în prezent.

La sud de Dunăre, în aromână, verbul *cápit* „a tunde lâna de pe capul unei oi” (< lat. **capitare*, cf. CDDE 241, DDA s.v.) circulă împreună cu derivatele sale: *capit*, s. n., *căpitare*, s. f. şi *căpitat*, adj., iar pentru alb. *kapëtoj* „depasser” Jürgen Kristophson (*Romanische Elemente*, p. 83) face trimitere, cu rezerve, la lat. **capitare*: „unsichere semantische Beziehungen, daher überhaupt unsichere Etymologie”.

Etimologia lui *căpăta* (< lat. **capitare*), propusă de Puşcariu (PEW 273), a fost acceptată în CDDE 241, DA, CADE, DLRM, DEX, MDA, precum şi de Scriban, Ciorănescu şi H. Mihăescu (*La romanité*, p. 277).

După Wartburg, lat. **capitare* „ist wohl ablt. von CAPERE. Darauf weisen rum. *căpăta* ʻerwerben’ [a câştiga, a dobândi, a agonisi], siz. *capitari* ʻheimlich wegnehmen’ [a lua pe furiş]; logud. *cabidare* ʻsammeln’ [a culege, a aduna]” – dar, în acelaşi timp, „würde sich semantisch auch mit *caput* vereinigen lassen” (FEW II, p. 257).

Pentru Meyer-Lübke (REW 1635), precum şi pentru Battisti şi Alessio (DEI I, p. 735), lat. **capitare* reprezintă o formă iterativă a lat. *capio*, *-ere*, verb care la Quicherat–Daveluy (s.v.) apare definit, printre altele, şi cu sensul de „recueillir” (a culege, a aduna, a recolta, a strânge) – accepțiune conservată până astăzi numai în română (*căpăta*) şi în sarda logudoreză: *capidare* „cogliere, raccogliere” (Wagner, DES I, s.v.), fapt care, de altfel, ne-a şi determinat să-l includem în rândurile de față.

De remarcat că la Cantemir (*Hronicul*, p. 876) apare, de două ori, un compus verbal prefixat: *încăpăta* („a căpăta, a obține, a găsi, a pune mâna pe..., a ajunge la...”): „Această poveaste... de unde să o fi *încăpătat* Sarnițe, n-am putut desluşi” (p. 129); „Pune-vom nevoință să desluşim, acel Simion de unde *s-au încăpătat* de această grozavă minciună” (p. 136).

Pentru etimologia lui *încăpăta*, CDDE 241 face trimitere la lat. *incapitare*, formă atestată în *Corpus Glossariorum Latinorum*, III, Leipzig, 1888, p. 451, 483).

33º. CURA. Un cuvânt moştenit din latină, devenit cu timpul învechit şi regional, în care s-au intersectat, confundându-se, două verbe de conjugarea I: lat. *colare* „a filtra, a strecura, a limpezi” şi lat. *curare* „a îngriji, a avea grijă de...; a curăți (prin îngrijire, spălare)” este verbul rom. dial. *cura* „a curăți” (TDRG, s.v.; DA, s.v.; MDA, s.v.; Graur, *Corrections*, p. 193; Rosetti, *ILR*, p. 574).

Dubletul verbal *curăța*/*curăți*, format pe terenul limbii române, prin derivare (< *curat*), nu face obiectul cercetării de față. La fel, nu intră în discuție nici neologismul *cura* „a trata un bolnav, a-l supune unei cure medicale”, împrumutat din germ. *kurieren* (< lat. *curare*).

Forme primare, etimologice, ale paradigmei verbului *cura* „a curăți (de murdărie, de impurități, de păcate etc.), a purifica; a pieri, a face să dispară etc.”: ind. prez. *curu*, *curi*, *cură* [1-3]; ind. perf. c. *ai curat* [2]; conj. prez. *să curu* [1], *să cură* [3]; imperat. *cură!* [2]; partic. *curat* etc. sunt atestate frecvent în textele

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

religioase din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Astfel, în *Psaltirea Scheiană* verbul *cura* este atestat de zece ori, iar în *Psaltirea* lui Coresi de opt ori (Dimitrescu, *Contrib*., p. 144; vezi şi Zamfir, *Morfologia*, p. 155).

În TDRG (s.v.) *cura* este consemnat şi cu accepţiunea de „a se dezvinovăţi, a se scuza”: „Toţi să cură cu pricini, unul, că s-au însurat... altul...”; „Curându-să [ei] că nu pot [posti] unii de bătrâneţe, alţii de boala trupului...”. Cu sensul de „a curăţi de coajă (fructe, legume, ouă, nuiele etc.)” îl întâlnim pe *cura* în *Biblia* de la 1688 (DA, s.v.), precum şi într-un manuscris datat 1749: „Să iei patlagenele, *să* le *curi* de coaja lor cea mohorâtă” (Gaster, *Chrestomaţie*, p. 43). Cu înţelesul de „a curăţi un teren de rădăcini, buturugi, lăstari etc., a despăduri, a defrişa, a lăzui”, verbul *cura* apare într-un manuscris datat 1735: „Încă au făcut folos moşiei, că *s-au curatu* pădure şi crăngi” (Iorga, *Studii şi doc.,* p. 54), iar ceva mai târziu în *Legiuirea* lui Caragea (1818): „Clăcaşul să nu poată face *curătură* fără voia înscrisă a stăpânului, cuprinzătoare, unde şi cât loc *să cure*” (apud TDRG, s.v.).

O parte din accepţiunile lui *cura* continuă să viеţuiască şi astăzi la nivelul unor graiuri locale. Astfel, din Mărginimea Sibiului au fost înregistrate atestările: „*cură* cuţâtu; nu să poate *curá* [scăpa, debarasa] de ei; *să curá* [se scuza] acuma că aşe şi aşe” (Şandru-Brânzeu, *Jina*, p. 235), iar din împrejurimile Braşovului: *să cură* [se curăţă, se şterge culoarea de pe lâna vopsită] (Petrovici, *Texte*, p. 94/3). În zona Năsăudului, despre o vacă sau o oaie care fată se spune: *să cură* [se curăţă, elimină placenta]: „Nu-i dam apă până *să curá*, că zice că dacă-i dai apă până nu *să cureáză*, apăi nu să poate *cura*” (*Texte Bistriţa-Năsăud*, p. 294).

Pentru acţiunea de „a curăţa cartofii de coajă”, Emil Petrovici a notat forma de indicativ prezent 3 sg. *cură* în Apuseni (pct. 95) şi în Valea Jiului (pct. 833) (ALR II, s. n., h. 1102), iar pentru noţiunea de „a defrişa, a despăduri” a consemnat, tot în Valea Jiului (pct. 833), formele: ind. prez. 1 sg. *cur*, *curắm* [4]; refl. perf. c. 3 sg. *s-o curát pădurea* (ALR II, s. n., h. 594). De curând, în graiul românilor din Ungaria a fost înregistrat, adjectivul *curat* [despre un teren] „curăţat, defrişat” (Marin–Mărgărit, *Graiuri*, p. 166).

În satul natal Câmp şi, în general, în localităţile de pe valea Crişului Negru circulă frecvent şi astăzi forme flexionare precum sunt: „*curắm* porumbu de boabe şi ciocu [coceanul] îl băgăm pă foc; când bobu îi uscat bine, *curi* [2] porumbu şi-l duci la moară; du-te şi *cură* un pumn de boabe şi dă la purcei să mânce; asară *am curát* un sac plin cu boabe”.

Pentru acţiunea de „a curăţi foile sau boabele de pe ştiuletele de porumb”, atât *Atlasul lingvistic* al Transilvaniei (ALRR–Transilv., IV, h. 424–425) cât şi cel al Banatului (NALR–Banat, II, h. 330–331) nu înregistrează prezenţa, nici măcar izolată, a vreunei forme aparţinând paradigmei verbului *cura*, locul acestuia fiind preluat de sinonime ca: *desfac*, *despoi*, *dezghioc* şi respectiv: *curăţ*, *frec*, *sfărm*, *zmicor*.

Dacă în graiurile transilvănene, datele cu privire la verbul *cura* nu sunt prea numeroase, în schimb, la sud de Carpaţi, în Oltenia, Muntenia şi Dobrogea paradigma acestui verb cunoaşte o largă răspândire.

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Astfel, în Oltenia au fost înregistrate expresiile: „*s-au curát* [învinovățit] unul pe altul” (Ciauşanu–Fira–Popescu, p. 156); „*am curát* [castrat] un porc” (Ciauşanu, *Glosar*, p. 19); *cur* (fasolea) „dezghioc boabele din păstăi”: pct. 919, 924, 933, 969, 971, 984 (NALR–Olt., III, h. 472); *cur* „defrişez, lăzuiesc”: pct. 925, 969 şi *am curát*: pct. 913 (NALR–Olt., III, h. 516); *îl curi* [pomul de crăcile inutile]: pct. 848 „l-ai *curat* dă crăci”: pct. 723 (ALR II, s.n., h. 613); *cură* [cartofii de coajă]: pct. 872 (ALR II, s.n., h. 1102).

Din Câmpia Bărăganului au fost consemnate atestările: [lemnul doborât] „îl *cură* dă coaje”: pct. 705 (ALR II, s. n., h. 608); „l-*ai curát* dă crăci”: pct. 723 (ALR II, s.n., h. 613), iar din Dobrogea: „Şi *curá* [coaja] de pă pomi” (*Texte Dobrogea*, p. 724). Sensul de „a înlătura, a elimina, a scăpa de ceva sau de cineva, a se debarasa de...”, existent în limba veche, îl întâlnim şi astăzi, tot în Dobrogea: „Ş-a vinit un om acolo, n-am putut *să ne curắm* dă el nicidecum” (*Texte Dobrogea*, p. 725).

În graiurile din sudul țării, datele cele mai numeroase cu privire la verbul *cura* se referă la acțiunea de „a curăți de pănuşi sau de boabe ştiuletele (coceanul) de porumb”: *a cura porumbi* (Weigand, *Dialekte kleinen Walachei*, p. 84); *a cura* [porumbul de boabe] (Gâlcescu, *Gorj*, p. 120); „Ştiuleții de porumb *se cură* de foi (pănuşi) şi rămân ghijurile sau drugile cu boabe. Ghijurile *se cură* şi ele de boabe şi rămân glodurile” (Ionescu, *Gorj*, p. 217). În Mehedinți (pct. 848) şi în Dolj (pct. 876), Emil Petrovici a notat sintagma *curắm de boabe*, iar în Ialomița (pct. 705) a înregistrat expresia *să cură cu mâna* (ALR II, s. n., h. 115).

În *Atlasul lingvistic* al Olteniei, pentru acțiunea de „a desface pănuşile de pe ştiulete” răspunsurile înregistrate sunt numeroase şi variate: „*cur* porumbu de foi, mă duc *la curát* porumbi”: pct. 903; „hai *la curát* de porumb”: pct. 913; „astă sară mi-ajuți *să cur* porumbu”: pct. 912; *cur porumbu*: pct. 913, 916, 919, 967, 976, 989, 990; *cur*: pct. 969, 981, 983, 994; *cur la porumbi*: pct. 972; *cur de foi*: pct. 924, 929, 931, 970; *cur porumbu de foi*: pct. 984 (NALR–Olt., III, h. 436).

La fel de numeroase sunt în graiurile olteneşti şi datele cu privire la curățirea de boabe a coceanului de porumb: *cur de boabe*: pct. 903, 912, 913, 922–924, 929, 931, 972, 977, 978, 989; *cur boabele*: pct. 916; *cur boabe*: pct. 933, 981; *curắm* [4]: pct. 930; *curắm de boabe*: pct. 984; *curắm porumb*: pct. 980, 983, 990; *am curát de boabe*: pct. 915; „mă duc *să cur* de moară”: pct. 923 (NALR–Olt., III, h. 437).

O situație similară celei din graiurile olteneşti o întâlnim şi în celelalte graiuri sudice. Astfel, în *Atlasul lingvistic* al Munteniei şi Dobrogei, pentru desfacerea pănuşilor de pe ştiuletele de porumb s-au obținut răspunsurile: *cur de foi*: pct. 706, 708, 709, 716, 720, 750, 753–755, 844, 851, 853, 859, 863, 895; *curắm* [4]: pct. 714, 719, 846; *curáț* [5]: pct. 719; *am curát*: pct. 863 (ALRR–Munt. Dobr., III, h. 309), iar pentru curățirea coceanului de boabe s-au dat formele: *cur*: pct. 703, 705, 709, 710, 716, 719, 764, 845, 863–865, 876, 895; *cur boabele*: pct. 732; *cur de grăunțe*: pct. 743; *cur de boabe*: pct. 751, 753–755, 836, 846, 848, 855, 858, 859, 861, 866, 869; *cur boabe* de pe ştiulete: pct. 750; *cur* de pe cocean: pct. 850; *cur* porumbu de boabe: pct. 844, 894; *curắm* [4]: pct. 703, 705, 710, 713, 714, 720; *am curát* porumb de moară: pct. 745 (ALRR–Munt. Dobr., III, h. 310).

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

La toate atestările de mai sus se adaugă datele oferite de *Glosar dialectal Muntenia* (cf. Marin–Mărgărit, *Glosar*, p. 233), unde paradigma verbului *cura* „a curăți porumbul de foi sau de boabe” este prezentată pe larg: ind. prez.: *cur* [1], *curi* [2], *cură* [3], *curắm* [4]; ind. imperf.: *curám* [1], *curái* [2], *curá* [3], *curám* [4]; ind. perf. c.: *am curát* [1]; conj. prez.: *să cur* [1], *să cure* [3]; partic.: *curát*; supin: *la curát*; refl. ind. imperf. *se curá* [3], fiind însoțită şi de câteva citate ilustrative, ca de exemplu: „Noi îl culegeam cu foi, porumbu, nu-l luam *curát*, cum să ia acuma, îl rupeam cu foi cu tot şi-l aduceam acasă şi-l *curám*”.

Faptul că toate aceste forme flexionare ale verbului *cura* cunosc o largă răspândire în graiurile sudice ne îndreptățeşte să grupăm acest cuvânt în categoria elementelor lexicale de origine latină caracteristice graiurilor de tip muntenesc. Aceasta cu atât mai mult cu cât prezența lui *cura* se prelungeşte şi în graiurile româneşti de pe malul drept al Dunării, pe valea Timocului, în Serbia: „Unde are un fag/ De coaje *curát*/ De creci dărămat” (Sandu-Timoc, *Cântece*, p. 206), precum şi în satele locuite de români din nordul Bulgariei: *se cură* „se curăță”, *curái* „curățai boabele de pe ştiulete”, *am curát* „am curățat un ou de coajă” (Neagoe–Mărgărit, *Graiuri*, p. 317).

În aromână, verbul *cura* „a curăți” cunoaşte o largă răspândire: „ş' cu custura le *curam*” [merele] (Weigand, *Aromunen*, p. 26); „*curu* patati, meari, nuți” [curăț cartofi, mere, nuci]; „*curu* di cuprie urizlu, grânlu, fisul'ilu” [curăț de gunoaie orezul, grâul, fasolea]; „îni *curu* ungl'ili” [îmi curăț unghiile]; „*curái* grâdina di ierghi” [am curățat grădina de ierburi]; „patatili li herbu *curáti* di coaji” [cartofii îi fierb curățați de coajă]; „mâḑârea-i *curátâ*, nuțili suntu *curáti*” [mazărea-i curățată, nucile sunt curățate] (DIARO, s.v.); „du-ti s' curi păstăl'i-le” [du-te să cureți păstăile]; „li *curáşi* pătățle?” [i-ai curățat cartofii?]; „arîzlu ş' lintea vor *curáre*” [orezul şi lintea trebuie curățate]; „*curắm* grădina” [curățim grădina]; „l-*curáră* călămbúkilu” [porumbul l-au curățat, l-au desfăcut] (DDA, s.v.), *cur*, vb. I „a curăța, a îndepărta impurităților; a plivi” (Saramandu 2007, p. 426).

Forma de indicativ prezent 1 sg., *cur* „curăț” este atestată şi în dialectul meglenoromân, împreună cu derivatele *curári*, s. f. „curățire” şi *curát*, adj. „curățit (Papahagi, *Megl.*, p. 206; Capidan, *Megl.*, p. 88; Atanasov, *Megl.*, p. 166).

De remarcat şi faptul că sensul „a pieri, a face să piară (să dispară)”, cunoscut în dacoromâna veche, îl întâlnim şi la megleniți: „Măncá mai mults cal' şi şa că cal'ili lui chiaia [om bogat] *si curáu* [se curățau, adică piereau, dispăreau]; *l-a curǫ* [l-a ucis] (Capidan, *Megl.*, p. 38).

În limbile romanice occidentale, dicționarele etimologice consemnează prezența unor descendenți ai lat. *curare* „nettoyer, curer, soigner, avoir soin de...” (Quicherat–Daveluy, s.v.; Ernout–Meillet, s.v.) în: it. *curare* „aver cura”; venez. *curar* „Getreide reinigen”; piem. *güré* „curer”; calabr. *curare* (la tela) „bleichen”; sard. logud., campid. *curare* „prendere cura di una cosa”; engad. *chürar* „pflegen, betreuen, Sorge tragen”; occit. *curar* „nettoyer, curer”, *cura lou blad* „cribler le blé” (vezi şi rom. dial. *curăm grâu cu ciuru* „cernem grâul, îl curățim de neghină”);

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

cat., sp., pg. *curar* „cuidar” (soigner; pflegen). Cele mai multe sensuri le-a dezvoltat lat. *curare* în franceză: fr. prov. *courar* „soigner”, „die Bäume putzen”; fr. *curer* „soigner, se soucier de, prendre soin de qch; nettoyer, purifier; ôter les immondices deposée dans un vase par un liquide qui y a séjourné; retirer la cire (des oreilles), retirer (des dents) les fragments d'aliment; enlever la terre qui s'est attachée au coutre d'une charrue; curer une étable (en sortir le fumier)”; „Obst, Nüsse, Getreide reinigen” (REW 2412; FEW II, 1558; DEI II, 1193; Devoto, 113; DRGrischun, 559, 658; DES, s.v.; Alibert, 254; Corominas I, 987; Garcia de Diego 2046).

Atlasele lingvistice îmbogăţesc substanţial datele cu privire la descendenţii lat. *curare* la nivelul graiurilor romanice locale. Astfel, în *Atlasul lingvistic* al Italiei şi al Elveţiei meridionale există numeroase date în care descendeţi ai lat. *curare* sunt înregistraţi ca având diferite accepţiuni ca, de exemplu, în regiunea Venezia: it. *curare* „mondare le patate” [a curăţa cartofi] (AIS V, h. 954); „sarchiare” [a plivi] (AIS, VII, h. 1389); „spigolare” [a spicui, a curăţa o mirişte de spicele căzute] [AIS, VII, h. 1460); „scegliere” [a tria, a separa] (AIS, VIII, h. 1584); „strappare la malerba” [a smulge buruienile] (AIS, VII, h. 1355); „sbucciare un pomo” [a scutura, a culege fructele dintr-un pom] (AIS, VII, h. 1268); în Lombardia, it. *curare* apare consemnat cu sensul de „laver la stalla” [a curăţi staulul] (AIS, VII, h. 1172) sau cu acela de „pascolare le vache” [a paşte vacile] (AIS, VI, h. 1185), iar în Piemont cu accepţiunea de „dar da mangiare alle bestie” (AIS, VI, h. 1166). Aceste din urmă două sensuri ne trimit cu gândul la sintagmele din latină: *curare corpus* „soigner le corps (prendre de la nourriture)”, *curare bovem* „donner à manger à un boeuf” (Quicherat–Daveluy, s.v.).

Atlasele lingvistice franceze înregistrează, la rândul lor, prezenţa unor urmaşi ai lat. *curare*: *kurá*, *kuré* „cueillir, récolter le miel, nettoyer, vider la ruche” în graiurile franco-provensale (ALLy, h. 369), precum şi în cele din Masivul Central (Haute-Loire) (ALMC, h. 614) şi din Gascogne (ALG, h. 1202). În aceleaşi zone ale Franţei, forma *kurá* a fost notată atât cu sensul de „curer les bêtes, sortir le fumier de l'étable” (ALLy, h. 1153; ALMC, h. 643), cât şi cu acela de „enlever les mauvais pousses de la vigne, élaguer, dépouiller un arbre des branches superflues” (ALLy, h. 201; ALMC, h. 243).

34º. CURSURĂ. Sensul de „curgere, cursul, firul, curentul, fluxul unei ape curgătoare”, pe care îl are rom. dial. *cursură* –, cuvânt moştenit din latină şi atestat într-un document datat 1517 (Mihăilă, *DLR V*, 94), în *Evangheliarul slavo-român* de la Sibiu (1551) (Dimitrescu, *Contrib*., p. 144), la Coresi (Densusianu, *Histoire* II, în *Opere* II, p. 795) –, precum şi acela de „secreţii ale unor organe ale corpului (uman), hemoragie de sânge”, atestat în *Biblia* de la 1688 (DA, s.v.), sau de „pântecare, urdinare, diaree” cu care acest termen este cunoscut în graiurile actuale din sudul Banatului (NALR–Banat, I, h. 115), nu face obiectul cercetării de faţă.

La nivel dialectal, *cursură* circulă frecvent cu accepţiunea de „bucată de aluat care se formează, uneari, ca o proeminenţă, ca o ieşitură în afară la pâinea crăpată

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

în timp ce se coace în cuptor şi care face o coajă rumenă şi gustoasă". Cu acest sens, *cursură* a fost înregistrat de Emil Petrovici în numeroase localităţi din Crişana, nord-vestul Transilvaniei şi Maramureş, zone în care formează o arie compactă şi unitară (ALR II, s.n., h. 1063).

Cu un înţeles identic, *cursură* apare consemnat în Apuseni (localit. Lupşa, jud. Alba): „rusunoi, pup, doţ la pâne" (Viciu, *Glosar*, p. 39), pe cursul inferior al Mureşului (localităţile Geoagiu, Orăştie, jud. Hunedoara): „umflătură, ieşitură care se face, uneori, la pâine în timpul coacerii" (Homorodean, *Glosar*, p. 253), precum şi în Bihor (Teaha, *Crişul Negru*, p. 219).

De fapt, expresia „îmi place să mânc *cursúra* de la pită!" am întâlnit-o frecvent, de-a lungul anilor, în cursul unor cercetări pe teren, în localităţile: Budureasa, Câmp, Ceica, Drăgeşti, Holod, Ştei (jud. Bihor); Hălmagiu, Vârfurile, Groşi, Măgulicea (jud. Arad); Baia de Criş, Ţebea, Vaţa de Jos, Vălişoara, Ilia, Toteşti-Haţeg (jud. Hunedoara).

Varianta *cursunói*, cu acelaşi sens – rezultată prin contaminare între *cursură* şi sinonimul *răsunoi* (*rusunói*, *rusurói*) < *răsură* „răzuituri de aluat de pe albie" + suf. *-oi* (< *ras*, participiul lui *rade* + suf. *-ura*) – a fost notată de Emil Petrovici în nordul Transilvaniei (ALRM II, s. n., h. 870), iar o altă variantă *cursunóiu*, s. n., cu o accepţiune identică, semnalată în lacalit. Zagra (jud. Bistriţa-Năsăud) este explicată în DA (s.v.) ca fiind derivată prin disimilare din **cursuróiu*.

În Bihor (localităţile Petid, Răbăgani, Şoimi) am înregistrat şi sintagma: *cursúri de piatră* „stânci pleşuve, golite de pământ fiind spălate de puhoaie, de torenţi de ape repezi".

Ca nume de loc, *Cursură* a fost înregistrat cu sensul de „teren abrupt, cu râpi formate de şuvoaie de ape", în jud. Gorj (DTRO II, p. 282)., iar în localit. Câmp (jud. Bihor) este cunoscut ca denumind un „loc de fâneaţă, brăzdat de numeroase făgaşuri, rezultate în urma unor ploi repezi şi abundente".

Termenul *cursură*, neinclus în DLRM şi în DEX, îşi are originea în lat.*cursura*, s. f. (< lat. *curro*, *-ere* „a alerga, a fugi, a înainta spre, a se prelinge, a se răspândi, a se întinde") (CDDE 460; DA, s.v.; CADE, s.v.; MDA, s.v.) – termen atestat la Plaut şi la Varro cu sensul de „alergare, fugă; mers, mişcare, înaintare, scurgere, prelingere" (Quicherat–Daveluy, s.v.; Guţu, s.v.). La Ernout–Meillet (s.v) se face precizarea că „l'idée de „courir" y est souvent effacée ou affaiblie". Această valoare semantică „effacée ou affaiblie" s-a transmis, în bună parte, şi la rom. *cursură* (la pâine).

Termenul *cursuroáie* „margine a acoperişului de grajd", consemnat în MDA (s.v) ca fiind un regionalism cu etimologie necunoscută, pare a nu fi străin de familia rom. *cursură*. Cu ani în urmă, l-am auzit, întâmplător, pe *cursuroáie* (< *cursură* + suf. *-oaie*) rostit într-o conversaţie a doi meşteri lemnari din Ţara moţilor (cărora, din păcate, nu le-am notat, pe loc, identitatea) şi din care rezulta că acest termen circulă în zonă cu accepţiunea de „parte ieşită în afară la o construcţie din lemn, proeminenţă, ieşitură în afară de zid, la o casă, la un adăpost etc.".

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

În celelalte limbi romanice, lat. *cursura* nu are descendenţi direcţi. În schimb, lat. *cursorium* (Quicherat–Daveluy, s.v.) a lăsat urmaşi cu un sens apropiat de cel al toponimului românesc *Cursura*, în: sard. campid. *kussórğa* „terreno boschivo; pascolo in campagna” (DES I, p. 439; vezi şi AIS VII, h. 1416); occit. *corsòr* „pacage, endroit soumis au parcours des troupeaux” (Alibert, p. 245; Mistral, *Tresor* I, p. 655).

35º. FÉRECE. Rom dial. *férece*, *férice*, s. f. „plantă criptogamă, cu frunze mari, alungite şi dinţate” reprezintă forma primară, etimologică, moştenită din lat. *filix*, *-icis* „fougère”, atestată la Virgiliu, Horaţiu şi Pliniu (Quicherat–Daveluy, s.v.; Guţu, s.v.).

În *Lexiconul de la Buda*, *férece* este definit prin „ästige Farnkraut” (ferigă rămuroasă), iar la Laurian şi Massim se indică drept corespondent: lat. *filix*.

Aceeaşi formă *férece* a fost obţinută din localit. Rogojeni, jud. Galaţi, ca răspuns la întrebarea din Chestionarul prin corespondenţă al lui Hasdeu (apud DA, s.v), precum şi din Bihor (Vasile Sala, *Glosariu*... [1896], p. 143).

Varianta *férice* circulă şi astăzi frecvent în satele bihorene situate pe valea Crişului Negru, precum şi în judeţele Arad (localităţile Groşi, Măgulicea, Vârfurile) şi Hunedoara (localităţile Ţebea, Vălişoara, Ilia, Toteşti-Haţeg).

O formă de declinarea I: *férecă*, *férică*, refăcută după pluralul *féreci*, *férici* (CDDE 577) a fost înregistrată în localit. Cobia-Găeşti, jud. Dâmboviţa (Chest. Hasdeu, IV, 84, apud DA, s.v.), precum şi în Bucovina (Weigand, *Dialekte Bukow. und Bessarab.*, p. 94; vezi şi Panţu, *Plantele*, p. 95–96).

Diminutivele *ferecúţă*, *fericúţă* circulă frecvent în graiurile din vestul ţării, împreună cu derivatele *ferecár* şi *fericár* „teren cu multă ferigă”: „Pă faţa Dealului creşte în tăt anu tare mult *ferecár*” (localit. Câmp, jud. Bihor).

Forma *féregă* (*férigă*), considerată de Drăganu (DR VII, p. 214) ca fiind refăcută din pluralul *féregi* (*férigi*), a câştigat teren în detrimentul formei primare, impunându-se ca normă în româna literară.

La sud de Dunăre, în aromână şi meglenoromână circulă forma *feárică*, s. f. „fougère”: *Un pat di feárică vearde* (DDA, s.v.; Saramandu 2007, p. 448; Capidan, *Megl*., p. 133).

Pentru *feregár* (*ferigár*) CDDE 578 indică drept etimon un lat. **filicarium*, iar pentru fr. *fougère*, occit. *feuguiera*, cat. *fal(a)guera*, sp. *hel(e)guera*, astur. *fulguera*, pg. *fel(e)gueira* trimite la lat. **filicaria* (< *filix*, *-icis*) (vezi şi REW 3298).

Ca toponim, *Férece* este atestat într-un document datat 1566 (Hasdeu, *Cuvente den bătrâni* I, p. 244), iar în Bihor, în apropiere de Beiuş, există un sat cu numele *Férice*, care aparţine de comuna Bunteşti. De asemenea, în Maramureş, un sat poartă numele de *Féricea*, iar în Apuseni derivatul *Fericét* denumeşte un sat care aparţine de localit. Horea, jud. Alba (Iordan–Gâştescu–Oancea, *Indicator localit*., p. 137).

Din localit. Glâmboca, jud. Caraş-Severin, a fost înregistrat, recent, numele de loc. *Feriź* (pl.) „terenuri pentru fâneaţă” (NALR–Banat. *Date despre localit.*, p. 116).

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

În limbile romanice occidentale, lat. *filix*, *-icis* are descendenţi, cu un sens identic („fougère”), în: it. *félce*, *filice*, piemont. *féils*, lombard. *fires*, napol. *félece* (DEI III, p. 1613, 1640; AIS III, h. 618); engad. *feliš* (REW 3294); sard. campid. *filiži* (DES I, p. 523); v. occit. *feuze*, v. fr. *feuge* (FEW III, p. 514).

Pentru graiurile galoromanice, atlasele lingvistice regionale înregistrează formele: *feuze*, *felze*, în Languedocul oriental (ALLOr. I, h. 159) şi în Masivul Central (ALMC I, h. 144). Formele: *fuji*, *foej*, existente în graiurile franco-provensale (ALLy, h. 460), sunt considerate ca provenind dintr-un lat. *filica* (< *filix*), atestat în glosele din latina târzie (cf. P. Gardette, ALLy V, *Commentaires*, p. 329; vezi şi FEW III, p. 515). O variantă *fálga* („fougère”) este cunoscută în Languedocul occidental (ALLOc. I, h. 119) şi în Gasconia limitrofă (ALG I, h. 168; vezi şi ALF, h. 600: pct. 791, 792).

După Corominas (I, p. 898) şi FEW (III, p. 515), galic. *félgo* „helecho”, „Farnkraut” are aceeaşi proveniență (< lat. *filica*) ca şi descendenţii din franco-provensală, iar după Garcia de Diego (nr. 2790), arag *félce* „helecho”, mozarab *félche*, *félcha*, precum şi variantele „felcho y félich de varias regiones españoles” îşi au sorgintea tot în lat. *filix*.

De remarcat faptul că numele de plantă *filice* „fougère” apare şi în toponimia locală din sudul Franţei (Balmayer, *Noms de plantes*, s.v.).

Revenind la formele din română: *féregă* (*férigă*) şi *feregár* (*ferigár*) remarcăm faptul că fenomenul sonorizării lui *c* intervocalic (> *g*), îl întâlnim şi la alte cuvinte moştenite din latină, ca de ex. în cazul lat. *formica* > rom. *furnică*, care circulă în variaţie liberă cu *furnigă* atât în graiurile dacoromâne din sudul ţării (NALR–Olt. III, MN plş. 95; ALRR–Munt. Dobr. III, h. 447), cât şi în dialectele româneşti sud-dunărene (PEW 682; CDDE 697; DDA, s.v; Puşcariu, *Studii istr.*, III, p. 310; Capidan, *Megl*., p. 133; Mihăescu, *La romanité*, p. 199).

Existenţa acestui fonetism în româna comună şi trecerea lui *c* intervocalic la *-g-* este confirmată de conservarea lui în toate cele patru dialecte ale limbii române.

Acest fonetism, apărut în latina populară târzie (cf. Ivănescu, ILR, p. 308), circulă şi în romanitatea occidentală: occit. *formiga*, *forniga* (Alibert, s.v.); cat., galic., pg. *formiga*, sp. *hormiga*, astur. *forniga* (REW 3445).

Un tratament similar îl întâlnim şi în alte cuvinte, ca de ex. în: lat. *focus* > friul. *fug*; engad. *fög*; sard. logud. *fogu*; sp. *fuego*; pg. *fogo* (REW 3400; Mihăescu, *La romanité*, p. 255) sau în lat. *sabucus* > ar. *saúgu*, *sug* (DDA, s.v.); it. veron. *saugo*; obw. *suig*; salm. *sayugo*; pg. *sabugo* (REW 7561); vezi, printre altele, şi lat. **accaptiare* (*ad* + *captiare* „a prinde” < *captio* = *capio*) > dr. *acăţa*, *agăţa*; ar. *acáţu*(mi), *acăţare*; megl. *caţ*, *căţari*; istr. *(a)caţå*.

36º. FIÁSTRU. Termen de înrudire, *fiástru* (3 sil.) s. m. „fiu vitreg” şi perechea sa feminină *fiástră* „fiică vitregă” reprezintă două cuvinte învechite, ieşite în mare parte din uzul vorbirii curente, dar care s-au perpetuat în unele graiuri locale, până în zilele noastre, cu sensul şi cu genul pe care l-au avut în latină

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

filiaster, *-tri*, s. m. „beau-fils, gendre” (< *filius*) şi respectiv *filiastra*, *-ae*, s. f. „belle-fille, bru” (Quicherat-Daveluy, s.v.; Ernout–Meillet, s.v.; Guţu, s.v).

Date sumare despre existenţa acestui cuvânt în limba română au fost consemnate succint de Vasile Scurtu (*Termenii de înrudire*, p. 229–230).

O primă atestare a lui *fiástru* „fiu vitreg” o aflăm dintr-un document slavo-român, datat 1471: „cu fiii şi cu fiastri[i] săi” (Mihăilă, *DLRV*, p. 100; vezi şi Bolocan, *Dicţ.*, p. 79), iar un secol mai târziu din *Pravila ritorului Lucaci*, text juridic scris la mănăstirea Putna în 1581 (Rizescu 1965, p. 443) şi în care *fiástru* apare de trei ori şi *fiástră* de patru ori (Dimitrescu, *Contrib*., p. 156). Pe *fiástru* îl găsim, de asemenea, în *Letopiseţul* lui Neculce: *hiiástru*, s. m. „fiu vitreg” (Rosetti–Cazacu, *Ist. lb. lit.*, p. 258).

Fonetismul *hiástru*, cu *h* în loc de *f*, frecvent în textele de limbă română veche (Rosetti, *ILR*, p. 509), a cunoscut o largă circulaţie şi în textele de literatură populară: „Şi-ndat cât stătu împărat au şi trimis pre un *hiástru* a lui Velisarie... ca să margă la Alexandrie să păciuiască besericele” (Chiţimia–Simonescu, *Cărţile pop.*, II, p. 263, 357).

În trecut, acest fonetism era mult mai răspândit, fapt confirmat şi de Miron Pompiliu care, la sfârşitul secolului al XIX-lea, pe când era profesor la Universitatea din Iaşi, culegea „vorbe locale (provincialisme) din satele Ştei, Câmp, Criştior şi târguşorul Vaşcou” – sate situate pe valea Crişului Negru, la poalele munţilor Bihorului. Printre aceste „vorbe locale” se află şi variantele: *fióstru*, *hióstru* „fiu vitreg” (Miron Pompiliu, *Românii din Biharea*, p. 180).

Termenul *fiástru* „copil înfiat prin adopţiune” se mai aude şi astăzi în localităţile menţionate de Miron Pompiliu, printre care se află, în primul rând, satul său natal: Ştei, dar şi acela al mamei sale: Câmp.

La un secol după Miron Pompiliu, în cursul unor cercetări dialectale efectuate în zonă, printr-o întrebare directă [D]: „Cunoaşteţi cuvântul *fiástru*?; Ce înţelegeţi prin acest cuvânt?”, l-am obţinut cu uşurinţă pe *fiástru* „fiu vitreg, copil înfiat”, atât în cele patru localităţi cercetate de Miron Pompiliu, cât şi în satele: Budureasa, Şoimi, Holod, Ceica (jud. Bihor), Groşi, Măgulicea (jud. Arad), Baia de Criş, Ilia, Vălişoara (jud. Hunedoara).

Pentru *Atlasul lingvistic român* (ALR I, h. 161), Sever Pop l-a notat pe *fiástru* (frate) „vitreg” în trei puncte cartografice: frate *fi̯ástru*, în pct. 1 (localit. Jupalnic-Orşova): *frate fi̯ástru*, *soră fi̯ástră*, în pct. 856 (localit. Flămânda–Jiana, jud. Mehedinţi); *frate h'i̯ástru*, în pct. 131 (localit. Răhău-Sebeş, jud. Alba).

În pct. 856 din Mehedinţi au fost înregistrate şi răspunsurile: *tată fiástru* (tată) „vitreg” (ALR I, h. 154), *mamă fi̯ástră* (mamă) „vitregă” (ALR I, h. 156).

În trecut, *fiástru* avea o mare putere de circulaţie, în prezent însă se prezintă ca o vocabulă rară, izolată, pe cale de dispariţie, fiind înlocuită în mare parte prin sinonimul *vitreg* (< lat. *vitricus*). În schimb, la sud de Dunăre, în aromână, formele *hil'eástru* „fiu adoptiv” şi *hil'eástră* „fică adoptivă” îşi continuă nestingherit

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

existența: *eáste hil'eástra a l'ei* (e fiica vitregă a ei); *n'i-easte hil'eástră* (mi-i fiică adoptivă) (DDA, s.v.).

Opinia lui Iorgu Iordan (*Sufixe*, p. 10) că *fiástru* n-ar reprezenta un termen moştenit, ci un neologism juridic, n-a fost însuşită de dicționarele etimologice (vezi, de ex., MDA, s.v.).

De remarcat şi faptul că I. Fischer (*Cuvinte panromanice*, p. 140) menționează prezența unor descendenți ai lat. *filiaster* în limbile romanice occidentale, nu însă şi în română, iar Ion Coteanu (*Româna comună*, p. 294) nu îl include pe *fiástru* în categoria cuvintelor latineşti nord şi sud-dunărene, considerate ca fiind cele mai frecvente în perioada românei comune.

În aromână, unde *vitreg* nu este atestat, circulă un alt cuvânt moştenit: lat. *noverca* „belle-mère, marâtre" (Quicherat–Daveluy, s.v.; Ernout–Meillet, s.v.; Guțu, s.v.) > arom. *neárcă* (*nueárcă*, *năeárcă*, *n'árcă*), s. f. şi adj. „(mamă) vitregă" (PEW 1199; CDDE 1254; REW 5970): *ağiúnse feata cu neárcă* (fata a ajuns să fie cu mamă vitregă); *mutríre di neárcă* (îngrijire de mamă vitregă); *tíhe neárcă* (soartă vitregă) (DDA, s.v.; Capidan, *Fărşeroții*, p. 182; idem, *Aromânii*, p. 149).

O formă de genul masculin: arom. *nércu* (*nuiércu*, *ńércu*), s. şi adj. „(tată) vitreg" reprezintă după CDDE 1254, REW 5970; Mihăescu, *La romanité*, p. 274) un derivat de la arom. *neárcă*, iar după PEW, 1199 şi DDA (s.v.) un descendent de la un lat. **novercus* (< *noverca*). În afară de aromână, lat. *noverca* are urmaşi în alb. *njerkë*, s. f. „Stiefmutter" (> *njerk*, s. m. „Stiefvater") (PEW 1199; Kristophson, *Romanische Elemente*, p. 65).

În romanitatea occidentală, it. *novèrca* „matrigna" şi occit. *novèrga* „marâtre" sunt considerați ca împrumuturi târzii din latina textelor juridice ale Evului Mediu (FEW VII, p. 209). Lat. *noverca* face parte din categoria elementelor lexicale rare, care, în afară de aromână şi albaneză, n-a lăsat urmaşi şi în restul lumii romanice.

Latinescului *noverca* din romanitatea orientală îi corespunde lat. *matrastra* (< *mater*) „Stiefmutter" în romanitatea occidentală, atestat în latina târzie (Ernout–Meillet, s.v.; *Petit Robert*, s.v.) şi care are descendenți în fr. *marâtre* „femme du père, par rapport aux enfants qu'il a eu d'un premier mariage", occit. *mairàstra* (Alibert s.v), cat. *mad(r)àstra*, sp. *madràstra*, pg. *madràsta* (REW 5415 b).

În italiană, lat. *matràstra* n-a lăsat urmaşi; piemont. *maràstra* reprezintă un împrumut din occitană, iar sicil. *maràstra* vine din spaniolă (REW 5415 b). În schimb, în italiană circulă un sinonim *matrígna* „Stiefmutter", pe care îl întâlnim şi în retrom. obw. *madrèña*, ambele forme descinzând dintr-un lat. *matrigna*, atestat în latina târzie (REW 5419; Ernout–Meillet, s.v.), pe care Devoto (s.v.) îl explică ca reprezentând un „calco su *privignus* 'filiastro' nel senso di 'generato da uno solo (dei coniugi)' ".

Dacă lat. *noverca* nu are descendenți decât în aromână şi în albaneză, în schimb, lat. *filiaster* şi *filiastra* au succesori, cu un sens identic, în toate limbile romanice (inclusiv în alb. *fjeshtër*, *thjestër*): dalm. *fejustro*; friul. *fiyastri*; it. *figliastro*, *figliastra*, it. venet. *fiastro*, it. berg. *fiastra*, it. piemont. *fiastr*, *fiastra*;

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

retr. *fi(e)gliaster*, *fi(e)gliastra*; sard. logud. *filiastro*, *fidzastru*, sard. campid. *fillastra*; v. fr. *fillastre*, *fillâtre*; v. occit. *filhastre*, *filhastra*, *filhastro*, *fiastre*, *fiyastro*; cat. *fillastre*; sp. *hijastro*; pg. *filhastro* (PEW 602; CDDE 600; REW 3297; DEI III, p. 1636; DES I, p. 258; FEW III, p. 519; Dict. Grischun, p. 290; Corominas II, p. 916; Garcia de Diego 2781; Mihăescu, *La romanité*, p. 274). În graiurile spaniole din estul Andaluziei (ALEA, h. 1356), precum şi în insulele Canare (ALECan, h. 661), forma *hijástro* (beau-fils–Stiefsohn) cunoaşte o răspândire generală.

Pe lângă înţelesul de „fiu vitreg" şi respectiv „fiică vitregă", lat. *filiaster*, *filiastra* erau cunoscuţi şi cu sensul de „gendre" (ginere) şi „bru" (noră), sensuri larg răspândite în romanitatea occidentală, dar care lipsesc din limba română.

Astfel, *Atlasul lingvistic* al Italiei şi al Elveţiei meridionale înregistrează frecvent formele: *fiástro*, *fiyyástro*, *fiyyástru* (AIS I, h. 33: il genero) şi respectiv: *fiástra*, *fiyástra*, *fiyyástra*, în Toscana (pct. 557, 566, 567, 575, 577, 578) şi mai rar în Abruzia (pct. 645) şi în Calabria (pct. 761) (AIS I, h. 34: la nuora).

În *Atlasul lingvistic* friulan, cei doi termeni aflaţi în discuţie cunosc o răspândire mult mai largă: *fiáśtro*: pct. 38, 107a, 186a, 209a, 221; *fiğástro*: pct. 213; *fil'ástru*: pct. 122; *fiástre*: pct. 40; *fiáśtri*: pct. 68a, 105, 113, 115, 138, 212a; *fiástri*: pct. 131; *fiáštri*: pct. 2a, 19a, 47, 164a (ASLEF, Tav. 462, Conc. 2107: lui è suo figliastro) şi *fiástra*: pct. 9a, 38, 107; *fiáśtra*: pct. 105, 122, 138, 186a, 212a, 221; *fiğástra*: pct. 213; *fiáśtro*: pct. 2a; *fiástre*: pct. 131; *fiáśtre*: pct. 68a, 113, 115; *fiáštre*: pct. 19a, 47, 164a (ASLEF, Tav. 462, Conc, 2109: lui è sua figliastra).

Atlasul lingvistic al Franţei (ALF) înregistrează numeroase forme în graiurile franco-provensale şi în cele occitane din departamentele: Cantal, H. Loire, Isère, Puy de D., Loire, Rhône, Ain, Saône et Loire, Jura, Lozère, Ardèche, Drôme: *fiyàtre*, *fil'àtre*, *fel'àtro*, *foel'òtru* etc. cu înţelesul de „gendre" (ginere) (ALF, h. 634) şi: *fiyàtra*, *fiyòstra*, *fil'àtra*, *fiyàda*, *fil'àda* etc. cu înţelesul de „bru" (noră) (ALF, h. 1477).

Atlasele lingvistice regionale franceze completează substanţial datele de mai sus, consemnate în ALF: *fiyòtru*: pct. 11; *fiyòtre*: pct. 16; *fyòtro*: pct. 17; *felyòtro*: pct. 26; *fel'òtru*: pct. 18–22, 32; *fil'àtro*: pct. 29; *fil'òtre*: pct. 55, 67; *fil'òtro*: pct. 65, 66, 71; *fil'àtre*: pct. 69 (ALJA, h. 1335: genre); *fil'àtra*: pct. 29, 65; *filyàtra*: pct. 69; *fil'àtre*: pct. 71; *fil'òtra*: pct. 55, 65; *fel'òtra*: pct. 18–20, 22, 32; *felyòtra*: pct. 26; *feyòtro*: pct. 21; *fyòtra*: pct. 17; *fiyòtra*: pct. 16 (ALJA, h. 1334: bru). În Atlasul lionez, formele masculine: *fiyàtr*, *fiyàtro*, *fiyòtr*, *fil'àtr* (ALLy, h. 957: gendre) alături de femininele: *fiyàtra*, *fiyòtra*, *fil'àtra* (ALLy, h. 958: bru) cunosc o răspândire generală. În Atlasul Masivului Central sunt frecvente formele: *filyàda*, *filyàdo*, *fiyàda* (ALMC, h. 1615: bru), dar şi: *frairàstre* şi respectiv *suràstro* (pct. 29, 30, 32–34, 37, 39) (ALMC, h. 1614: demi-frère, demi-sœur), rezultate prin contaminare.

Forme similare sunt înregistrate şi în ALB, h. 1611: gendre: *fiyàtr*, *fiyòtr*, *fiyètr* (pct. 94, 98, 103, 106, 110, 112, 119) şi respectiv: *fyòtra*, *fiyètra*: pct. 94, 98,

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

103, 112, 119) (ALB, h. 1612: bru). În graiurile din Wallonia subzistă varianta locală *fiyasse* (PALW II, h. 9: gendre).

37º. FUR. Rom. dial. *fur*, s. m. „hoț”, (pl. *furi*), devenit astăzi învechit şi regional, îşi are sorgintea în lat. *fur*, *furis*, s. m. „voleur”; „Dieb”, atestat la Cicero şi la Horațiu (Quicherat–Daveluy, s.v.; Ernout–Meillet, s.v.; FEW III, p. 882).

În celelalte limbi romanice, lat. *fur*, *furis* are urmaşi cu un sens identic: it. *furo*, v. fr., occit., cat. *fur* (PEW 676; CDDE 689; REW 3590).

Într-un document datat 1248 (cf. G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, VII, Budae, 1829–1844), N. Drăganu (*Românii în veacurile IX–XIV, p. 182*) a descoperit existența în Carpații de Vest (Moravia) a unui nume propriu *Fuurh*, pe care l-a explicat ca provenind de la apelativul românesc *fur* „Dieb”. Tot ca nume propriu, *Fur* („hoț”) apare într-un alt document din prima jumătate a secolului al XV-lea: *Selişče Laţko Furul* (seliştea lui Laţcu Furul) (atest. 1448) (Mihăilă, *DLRV*, p. 102).

În textele vechi din secolul al XVI-lea, *fur* „hoț” avea o largă circulație, fiind atestat în *Psaltirea Scheiană*, în *Codicele Voronețean*, la Coresi şi în *Palia de la Orăştie* (Densusianu, *Histoire*, republicat în *Opere* II, 1975, p. 796–797; vezi şi Dimitrescu, *Contrib*., p. 52, 157).

De asemenea, pentru secolul al XVII-lea există numeroase atestări în Noul Testament de la Bălgrad (1648), în *Biblia* de la 1688, la Varlaam şi la Dosoftei, precum şi la cronicarul muntean Radu Popescu (TDRG, s.v.; DA, s.v.; Rosetti–Cazacu, *Ist. lb. lit.*, p. 292; Doru Mihăescu, *Une version roumaine*, p. 758). La Cantemir, alături de *fur* „Dieb” întâlnim şi adjectivul *furésc* „diebisch”: *fureáscă îmblare* (Miron, *Wortschatz Cantemirs*, p. 79).

În secolul al XIX-lea, *fur* apare frecvent în scrierile cu caracter istoric la Negruzzi, la Sadoveanu etc. (DA, s.v.), precum şi în unele culegeri de folclor, ca de ex., la Alecsandri (*Poezii pop.,* p. 55): „Dolcă fa, cum de-ai lăsat/*Furii* stâna de-au prădat?” sau la Eminescu (*Lit. pop.*, p. 95), unde termenul *fur* apare încadrat de sinonimele: *tâlhariu* şi *lotru*: „Strigă-mă țara *tâlhariu*/ Iară nana că-s drumariu/ Strigă-mă țara că-s *fur*/ Iară nana că-s om bun/ Strigă-mă țara că-s *lotru*/ Iară nana că-s şodu”.

Numeroase exemple excerptate din *Cărțile populare în literatura românească* (ediție îngrijită de I. C. Chițimia şi Dan Simonescu, vol. I, Bucureşti, 1963) le prezentăm în continuare: „veni un *fur* şi fură boii plugariului şi fu nevăzut; alergară după dânsul şi-l prinsără ca pre un *fur* al besericii şi-l judecară spre moarte şi-l băgară în temniță” (p. 157); „Aşa sânt şi oamenii cei păcătoşi, curvarii şi tâlharii şi *furii*” (p. 183); „Nişte *furi* veniră la o casă să fure. Şi nu găsiră alt nimic fără numai un cocoş, şi-l luară. Iară cocoşul, văzându-şi perirea, că vor să-l taie, să ruga *furilor* zicând...” (p. 185); „Furnicile... nu să ajungea cu cât agonisea iele, ci să ducea de fura şi de la alți vecini, ce era împrejurul lor... şi tot strâng mişină în pământ şi se ascund ca nişte *furi*” (p. 188); „Văcariul pierduse un vițel. Şi-l căută preste tot locul şi, deacă nu-l găsi, să rugă lui D-zeu să-i arete *furul* şi zisă: oh! Doamne, eu am

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

făgăduit un ţap de voiu afla *furul*" (p. 201); „iară oaspeţii au zis că un *fur* trebuie că au făcut aceasta de au belit gâştele, ci să-l caute" (p. 269); „Iar preste noapte au venit doi *furi*" (p. 299); „Şi toată noaptea şedea *furul* pre leu călare şi mergea. Şi *furul* văzând că au încălecat pre leu, foarte s-au speriat" (p. 376); „Şi au tăcut împăratul şi l-au lăsat de au făcut ce au vrut *furul* şi nu i-au zis nimic. Şi *furul* s-au dus la hainele împărătului şi au luat haine scumpe şi au ieşit din curtea împărătească... şi împăratul n-au cunoscut pe acela *fur* cine iaste" (p. 399).

Într-o scriere a cronicarului bănăţean Stoica de Haţeg (*Scrieri*, p. 138) apare relatarea: „El arătă frică, ca un *fur*".

G. Giuglea, (*Note*, p. 525; republicat în *Fapte limbă*, p. 200), în cursul unor cercetări efectuate, în 1910, împreună cu geograful G. Vâlsan, la românii de pe malul drept al Dunării, în Serbia, a înregistrat un cântec din satul Bâtcova în care apare şi cuvântul *fur* „hoţ": „Murguleţu meu/ Dare-ar Dumnezău/ *Furu* să te fure/ Lupi să te mănânce".

O urmă a cuvântului aflat în discuţie a consemnat şi Emil Petrovici în localit. Secăşeni, jud. Caraş-Severin, unde pentru noţiunea de «hoţie, furt» a notat răspunsul: *fur*, pl. *fúruri* (ALR II, s. n., vol. IV, h. 984, pct. cartografic 29).

Dacă în textele de limbă română veche, în cele de literatură populară, precum şi în primele lucrări lexicografice româneşti, *fur* cunoştea o circulaţie frecventă, în prezent acest cuvânt apare ca învechit, fiind intrat deja în vocabularul pasiv al limbii române.

Cu mai bine de trei decenii în urmă, printr-o întrebare directă [D] adresată unui sătean (Lăcătuş Arcadie, 62 ani) din localit. Ilia, jud Hunedoara, prin care aşteptam să mi se confirme sau nu dacă a auzit de cuvântul *fur* şi dacă ştie ce înseamnă, acesta mi-a răspuns prompt, pe loc, şi fără ezitare: „bătrânii povesteau că pă timpuri ierau *furi*, venea *furu* noaptea şi fura viţălu de lângă vacă".

La sud de Dunăre, în aromână, *fur* (şi *afúr*) „hoţ, bandit, tâlhar, haiduc, brigand" este cunoscut împreună cu derivatele: *furác*, s. m. „petit voleur", *furáme*, s. f. „ceată de hoţi", *furéscu*, adj. „hoţesc", *furíl'e*, s. f. „hoţie, furt" (DDA, s.v.; ALR II, s. n., vol. IV, h. 983):furli (pl.); Maria Papagheorghiu, *Paramitia*, Tessaloniki, 1984 s.v.). Alte numeroase atestări au fost înregistrate recent la aromânii din Dobrogea: „lálâ-su e̯ará *fur* mari" (unchiu-su era hoţ mare); „sâ zburá c-acâţárâ un *furʲʲ* (se vorbea c-au prins un hoţ); „inşirâ ta z veádâ cum va lo̯-aspíndurâ pi *fúrlu*" (ieşiră ca să vadă cum o să-l spânzure pe hoţ); „fcórlu cu *fúrlu* e̯ará o̯áspiţ" (băiatul şi cu hoţul erau prieteni); „fcórlu inşí ma *fúrʲʲ* di lálă-su" (băiatul a ieşit, s-a dovedit a fi mai hoţ decât unchiul său); „*fúr̯ü* arăkírâ nai̯ ámşe̯áta fe̯átâ" (hoţii au răpit cea mai frumoasă fată); „cu om *furʲʲ* s-nu ti cânóşţâ" (cu om hoţ să nu faci cunoştinţă, să nu ai relaţii, să nu te împrieteneşti) (Saramandu 2007, p. 453).

La megleniţi, situaţia este similară: *fur* „hoţ" (Atanasov, *Megl.*, p. 93, 139, 166–167, 179–180) circulă împreună cu derivatul *furil'ă* (*furl'oe*, *furíiă*), s. f. „hoţie, furt" (Papahagi, *Megl.*, p. 215; Candrea, *Megl.*, p. 395; Capidan, *Megl.*, p. 132).

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Pe lângă sensul de „voleur” din latina clasică, la Varro, *fur* apare cu înțelesul de „frelon”; „Raubwespe” (specie de viespe de pradă, viespe răpitoare (Quicherat–Daveluy, s.v.; FEW III, p. 882).

Urme ale acestei din urmă accepțiuni le întâlnim şi astăzi în vestul teritoriului lingvistic dacoromân, în exemple ca cele de mai jos, pe care le-am înregistrat,cu ani în urmă, în Bihor: „*furu*-i un fel de muscă mică care muşcă [înțeapă] vara, vacile” (Ştei); „o muşcat-o *furii* şi vaca o luat-o la fugă, cu coada pă sus” (Holod); „*furu* îi ca o albină, mai mică şi mai subțâre, care muşcă rău, cându-i zăpuşală mare şi-i sămn că vine furtună” (Ceica) şi în care *fur* se identifică cu „strechea” care înțeapă vitele.

Un derivat, diminutivul *furişór* (< *fur* + suf. *-işor*), s. m. „viespişor negricios, care muşcă foarte tare” a fost atestat în localit. Şomfalău, veche denumire a satului Corneşti (jud. Cluj): „*Furişorul* de te va muşca, când dormi în vremea fânului, e semn să te scoli, că are să-ți ploaie fânul” (Marian, *Insectele*, p. 228). Aceeaşi formă diminutivală: *furişór*, s. m. „viespe” este consemnată în zona limitrofă a Chioarului (jud. Maramureş) (Victor Iancu–Delia Papiu, *Elemente arhaice*, p. 119).

În latina târzie din secolul al VI-lea d. Cr., la Isidor, *fur*, *furis* a fost atestat cu sensul de „Fretchen” (mic mamifer carnivor, înzestrat cu aptitudini de a fura; dihor) (FEW III, p. 882), sens pe care îl întâlnim în fr. *furet* (< lat. **furittus* < *fur*, *furis*) „mamifère carnivore plus petit que le putois” (*Petit Robert*, s.v.).

38º. FÚŞTE. Un cuvânt, considerat astăzi ca învechit şi regional: *fúşte*, pl. *fuşti*, s.m. şi n. (pl. *fúşturi*) este descendentul în limba română (TDRG, DA, CADE) al lat. *fustis*, -is, s. m. „bâton, pieu, gaule”; „Stock, Stange”, atestat la Varro şi la Horațiu (Quicherat–Daveluy, s.v.; Ernout–Meillet, s.v.; REW 3618; FEW III, p. 915).

În DA (s.v.), *fuşte*, s. m. şi n. este descris ca având două sensuri: 1º: „bâtă, toiag” şi 2º: „suliță, lance”, care au cunoscut o largă circulație în textele vechi religioase şi la cronicari. Aceleaşi sensuri sunt consemnate şi în DEX, în MDA, la Ciorănescu, dar, spre deosebire de DA, în toate aceste dicționare, *fúşte* apare ca substantiv de genul feminin.

Sub un cuvânt-titlu aparte, în DA (s.v.) sunt tratate formele: *fấştiu*, s. m. (pl. *fâşti*), *fấşchiu* (cu *t* palatalizat, transcris literarizat) şi *fúştiu* – toate fiind atestate în Bucovina cu sensul de „tige de lail avec les semences”.

Cu privire la etimologia lui *fấştiu*, în DA (s.v.) se face precizarea că aceasta este necunoscută, dar totodată se exprimă, cu rezerve, supoziția că: „Dacă forma *fuştiu* e cea primitivă s-ar putea să avem a face cu un sens figurat al cuvântului *fuşte*, din al cărui plural *fuşti* s-a putut reface un singular *fuştiu* > *fâştiu*”.

CDDE 704, este primul dicționar etimologic în care *fúşte*, s. m., apare şi cu un al treilea sens: „tige d’oignon”, cunoscut în Moldova, Bucovina şi Oltenia.

În CADE (s.v.), *fúşte*, s. m., definit prin „Frunzele de ceapă împreunate într-o tulpină vârtoasă, în vârful căreia se fac semințele” este prezentat sub acelaşi cuvânt-titlu, spre deosebire de DA (s.v.), unde *fâştiu*, deşi are un înțeles identic, este tratat într-un articol separat.

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Atestarea de către Emil Petrovici a formei *fúşte* „cotorul de ceapă în vârful căruia se fac semințe” în pct. 723, 728 şi 899 din sudul țării ne întăreşte convingerea că opinia exprimată de Doina Grecu (*Note lexicale*, p. 65–66), anume că *fuştiu* şi *fâştiu* trebuie considerate ca variante lexicale, este pe deplin plauzibilă.

Din fişele de anchetă, rămase în manuscris şi aflate în arhiva Atlasului lingvistic roman (II), Doina Grecu a extras următoarele răspunsuri referitoare la cotorul de varză crescut în sus, ca o tijă pe care apar florile cu semințe: *fuşte* (pl.): pct. 690; *fuşti de varză* (pl.): pct. 986; *o fuştă de varză*: pct. 725; *un fîşti*: pct. 508; vezi şi ALRM II, s. n., h. 130: foi (de ceapă): *fúşti*: pct. 899. În toate aceste răspunsuri se constată o fluctuație în ce priveşte genul termenului aflat în discuție.

Sensul de „cotor crescut dintre frunzele de ceapă, de usturoi sau de varză, în vârful căruia s-a format un bulb cu sămânță” al rom. dial. *fúşte* se identifică cu acela al lat. *fusticulus*, *-i,* s. m. (< *fustis*) din sintagma: *fusticuli alii* „queues d'ail” (cozi, tije, tulpini de usturoi), atestată la agronomul Palladius, în secolul al IV-lea d. Cr. (Quicherat–Daveluy s.v.). Cu toate acestea, unele dicționare etimologice mai noi ignoră existența acestui sens şi în limba română.

Date importante cu privire la răspândirea lui *fúşte* sunt consemnate în graiurile dacoromâne din Basarabia, unde *fúşte*, *fĺşte*, împreună cu formele palatalizate *fúşke*, *fĺşke*, cunosc o largă circulație (ALM II, h. 931: fâşcă de ceapă). Aceleaşi forme sunt înregistrate de *Atlasul lingvistic* moldovenesc şi în localități cu populație românească din regiunea Donețk, din Ucraina (pct. 225) şi Krasnodar, din Rusia (pct. 227), precum şi în îndepărtatul ținut Omsk, din Siberia (pct. 75).

În *Atlasul lingvistic* al Olteniei (NALR–Olt. IV, h. 612: grâul înspică) apar notate două atestări din jud. Dolj: „îi dă *fusta* [paiul, tija, tulpina], pe urmă spicul” (pct. 976); „*fuşta*-i nişte foi care-i dă când să face paiu tare, i-a dat spicu” (pct. 978).

În satele bihorene de pe valea Crişului Negru, în depresiunea Beiuş-Vaşcău, se aude frecvent şi astăzi cuvântul *fúşte* în sintagmele: *fúşte de ceapă*, *fúşte de aiu*, iar în zona limitrofă din jud. Arad (localit. Hălmagiu) şi jud. Hunedoara (localit. Vața de Jos), alături de aceste două sintagme, am întâlnit-o şi pe a treia: *fúşte de ceară* „lumânare lungă şi încolăcită, care arde la capul mortului”.

La sud de Dunăre, în meglenoromână, forma de plural *fuşt*, s. m., este cunoscută cu sensul de „bețe, lemnuşe plasate între firele de urzeală la războiul de țesut; cârlig de împletit ciorapi” (Papahagi, *Megl.*, p. 215; Densusianu, *Antologie*, p. 87; Capidan, *Megl*., p. 133). La Candrea (*Glosar megl.*, p. 396) apare, în plus, şi înțelesul de „cârcel de viță de vie; lujer de dovleac”.

La aromâni (DDA, s.v.), *fuşte* circulă în sintagma *bătaie cu fuşte*: *l-tulí di fúşte* (l-a topit în bătăi); *a căşarilor lă da fúşte* (bacilor le dă fuşte); *fúştile şi-aruşinarea nu es* (bătaia şi ruşinarea nu se spală), care se aseamănă cu cea cunoscută în latină: *fustem alicui impingere*, *fuste aliquem percutere* „appliquer ou assener à qqn. des coups de bâton”; *implere fustibus caput* „faire plouvoir des coups de bâton sur la tête”; *fusti necare* „faire mourir sous le bâton” (Quicherat–Daveluy, s.v.).

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Aromâna cunoaşte şi un derivat cu sens metaforic, verbul: *nfuştédzu* „a mâhni” (changriner, affliger): *Ca multu lu nfuştară* (cam mult l-au supărat) (DDA, s.v.).

În limbile romanice occidentale, lat. *fustis* are descendenţi, în general, cu sensul păstrat sau cel puţin apropiat, în: it. *fust*, *fusto*, *fustu* (DEI III, p. 1740; Devoto, p. 180; AIS VIII, h. 1616; ASLEF V, Tav. 762, Conc. 3620); sard. logud. *fuste*, sard. campid *fusti* (DES I, p. 562); retr. obw. *fiest*, *fest* (DRGrischun, p. 226–231); occit. *fust*, *hust* (Alibert, p. 413; ALLOc. I, h. 165); fr. prov. *fût*, *futa* (ALLy, h. 236); v. fr. *fust*, *fût* (FEW III, p. 915); cat. *fust*, *fusta*; v. sp. *fuste*, *fusta*; v. salm. *fuste*, rioj. *huste*; pg. *fuste* (REW 3618; Garcia de Diego 3002); Corominas II, p. 600).

Sensul de „Stiel” (tijă, cotor) (REW 3618) sau de „Blumenstiel” (peduncul) al it. *fusto* (AIS VIII, h. 1616), precum şi acela de „hampe” (tulpină la o plantă, pivot, tijă, fus, ax terminat cu o floare sau cu un grup de flori) al occit. *fust* (Alibert, p. 413) coincide în mare parte cu înţelesul pe care îl au în română sintagmele: *fuşti de ceapă*, *fuşti de ai* (usturoi), *fuşti la grâu* etc. – toate trimiţându-ne la expresia *fusticuli alii* „queues dail” menţionată mai sus.

În acelaşi câmp semantic se încadrează şi sensul de „ramascello” (rămurică), „festuca” (fir de pai) (DEI III, p. 1739), „Strohhalm” (pai, tulpină, tijă la spicul de grâu) (REW 3615) al it. *fuscello*, precum şi accepţiunea de „Fackel” (lumânare, făclie, torţă) al it. *fusta* (REW 3618) pe care, după cum am văzut mai sus, o întâlnim şi în unele graiuri dacoromâne actuale: *fuşte de ceară* (care arde la capul mortului).

39º. GĂÚN. Termenul *găún*, s. n., este atestat de două ori în limba veche, la Dosoftei, având înţelesul de „cavitate (în interiorul unui obiect), gol, spaţiu liber”: „şi lovind în piatră cu ciocanul, auzì *găún*”; „o băgară într-un *găún*” (TDRG, s.v.; CDDE 719).

O variantă feminină, *găúnă* „gaură mică în pământ, care are forma unei jumătăţi de cuib de pasăre”, este consemnată de S. Fl. Marian (DA, s.v.) şi de Candrea (CADE, s.v.) ca fiind cunoscută în Bucovina, iar de I. Pop Reteganul în Transilvania: „îşi fac căsuicile lor prin... *găúni* în pământ” (CADE, s.v.). Tot în Bucovina este semnalată şi prezenţa augmentativului *găunóiu*, s. n. „gaură mare” (DA, s.v.).

Într-un document din secolul al XV-lea (datat 1448) este atestat hidronimul „*Găuno[a]sa*, de la obârşie până la gură” (Mihăilă, *DLRV*, p. 103), continuat astăzi în toponimul *Găunoása*, veche denumire a satului Dumbrava (comuna Peştişu Mic), jud. Hunedoara, a satului Poiana Şcheii (comuna Şcheia), jud. Iaşi (vezi Iordan–Gâştescu–Oancea, *Indicator localit.*, p. 143), precum şi a unei păduri aparţinând comunei Poiana Mărului, jud. Braşov (informaţie dată de Maria Marin, originară din localitate). La fel, toponimul *Găunóşi* reprezintă vechea denumire a satului Gălăţuiu (comuna N. Bălcescu), jud. Ialomiţa (vezi Iordan–Gâştescu–Oancea, *ibidem.*).

În *Biblia* de la 1688 şi la Cantemir este atestat adjectivul *găunós* (< *găun* + suf. *-os*) „găurit, scobit” (DA, s.v.). Tot la Cantemir întâlnim şi derivatul *găunoşitură*, s. f. „Höhlung” (cavitate, scobitură, scorbură) (Miron, *Wortschatz Cantemirs*, p. 81) (< *găunoşí* + suf. *-(i)tură*). Verbul *găuní* „a găuri, a scobi”

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

(< *găun* „cavitate”) apare consemnat în *Gramatica* lui Molnar (1788), în *Lexiconul Budan* şi se continuă cu primele dicţionare bilingve ale lui Isser, Pontbriant, Barcianu, Costinescu etc.

Un alt derivat: *găuníre*, s. f. (< *găuni*) „acţiunea de a găuri şi rezultatul ei” apare înregistrat, la începutul secolului al XIX-lea, în Transilvania: „Părţile lutului... aşa sânt de îndesate... cât nu au vreo *găuníre*” (cf. *Povăţuire către economia de câmp*, pentru folosul şcoalelor româneşti celor din Ţara Ungurească şi din părţile ei împreunate, Buda, 1806, p. 5 – apud DA, s.v.).

În cursul unei anchete dialectale, efectuate cu ani în urmă în localit. Ilia, jud. Hunedoara, am notat, întâmplător, (subiect: Lăcătuş Arcadie, 62 ani) expresia: „ce *găúnă* [gaură] mare ş-or făcut *găúnii* [viespii] în pământ!”.

Etimologia lu *găún* (< lat.**cavo*, *-onis*) „gaură, cavitate, scobitură” (< lat. *cavus*, *-a*, *-um* „găurit, scobit”, indicată de Candrea („Romania”, XXVI, p. 587, 588) şi de Puşcariu („Zeitschrift für rom. Phil.”, XXVIII, p. 618) a fost acceptată în CDDE 719, DA, CADE, DLRM, MDA, precum şi de Spitzer (DR IV/2, p. 647), de Lombard (BL XIV, p. 53) şi de Scriban, dar este ignorată în DEX, care se limitează în a preciza că adjectivul *găunos* provine din *găună*, acesta din urmă fiind considerat: „de origine latină” (vezi şi discuţia la Mircea Mihai C. Rădulescu, *Studii de lingvistică istorică şi comparativă*, Bucureşti, 1981, p. 33). După Ciorănescu, *găún* provine dintr-un **gău* (< lat. *cavum*), prin intermediul unui sufix expresiv.

În romanitatea occidentală, lat. **cavo*, *-onis* „creux, trou” are descendenţi în: it. neap. *cavone* „fossetta”, abruzz. *cavone* „fossa”, corsic. *caone* „Loch” (gaură, bortă), calabr. *cavune* „burrone, precipizio” (râpă, prăpastie) (REW 1794; DEI II, p. 831); v. fr. *chaon* „nuque” (gropiţă la ceafă); v. picard. *caon* „pli du cou à la nuque”; fr. *tsawno* „tanière” (vizuină); fr. aveyr. *gauno*, *gaunio* „creux d’arbre”; occit. *cauno* „terrier” (vizuină), *caunho* „creux, grotte”, *kauña* „caverne” (FEW II, p. 559); gasc. *kauno* „Höhle” (cavitate, scobitură) (REW 1794).

În graiurile galoromanice, atlasele lingvistice înregistrează prezenţa formelor: *kàuno* „caverne” (ALF, h. 204), *kàun* „ruche” (stup făcut din scorbură de copac) (ALF, h. 1174); *kàuno* „cavité d’un arbre” (ALLOc. I, h. 177). Pentru catalană, la Corominas (II, p. 710) este consemnată forma *gaó* „hueco en la barca” (gol, scobitură).

Rom. dial. *găún* (*găúnă*) „gaură mică, scobitură, borticică, gropiţă” reprezintă astăzi o relicvă lexicală, pe cale de dispariţie. Termenul nu este cunoscut şi în dialectele româneşti sud-dunărene.

Dacă în trecut, sensul de „gaură, cavitate” a lui *găún* (împreună cu derivatele sale: *găuní*, *găunire*, *găunít*) a avut o circulaţie mult mai frecventă, fapt confirmat şi de primele lucrări lexicografice româneşti menţionate mai sus, în prezent, celălalt sens: „specie de viespe care trăieşte în colonii mici, în gropiţe (cuiburi) săpate în pământ” – sens dezvoltat din cel primar, etimologic, cunoaşte o largă răspândire în graiurile din Transilvania.

După Puşcariu (*lucr. cit.*, p. 618) sensul de „Hornisse” (specie de viespe) al rom. *găún* – sens necunoscut romanităţii occidentale – provine tot din lat. **cavo*,

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

-onis „Höhler” (cel care sapă găuri, care face scobituri) < lat. *cavo*, *-are* „aushöhlen” (a găuri, a scobi). Această soluție etimologică a fost acceptată şi preluată în CDDE 718, DA, CADE şi în MDA.

Cu această din urmă accepțiune („specie de viespe”), *găún* apare consemnat începând cu *Lexiconul de la Buda* şi continuând cu dicționarele bilingve de la mijlocul secolului al XIX-lea (vezi şi I. Costin, *Manual de stupărit*, Gherla 1886, p. 27; S. Fl. Marian, *Insectele*, p. 201).

În Bihor a fost semnalaltă prezența augmentativului *găunóiu* „viespe mare, tăun” (Miron Pompiliu, *Graiul din Biharea*, p. 1010), în Sălaj a diminutivului *găunél* „tăun” (DA, s.v.), iar în Oaş o variantă *găúne* „viespe”, însoțită de diminutivul *găunáş* (Candrea, *Graiul*, p. 50).

Datele cele mai cuprinzătoare cu privire la răspândirea termenului *găún* „viespe” în graiurile din Transilvania ne sunt oferite de hărțile *Atlasului lingvistic român*, unde pentru noțiunea de ʻbondarʼ (fr. bourdon) sunt notate (ALR II, h. 745) răspunsurile: *găún negru*: pct. cartografic 130 (jud. Hunedoara), pct. 219 (jud. Bistrița-Năsăud), pct. 260 (jud. Cluj), iar pentru ʻbărzăunʼ formele: *găún*: pct. 102 (jud. Alba), pct. 272 (jud. Sălaj); *găún*, pl. *găúni*: pct. 219, 235, 279 (jud. Mureş, Bistrița-Năsăud), pct. 310, 316 (jud. Bihor), pct. 353, 362 (jud. Maramureş); *găún mare*: pct. 349 (jud. Maramureş); *găún de ăi mari*: pct. 284 (jud. cluj); *găún de cai*: pct. 260 (jud. Cluj); *găúne*, pl. *găúni*: pct. 64 (jud. Arad). Această din urmă formă o găsim înregistrată şi în *Atlasul lingvistic* al Maramureşului (ALRR–Mar., h. 497: viespe (guêpe), pct. 240).

Atlasul lingvistic al Transilvaniei notează prezența lui *găún*, pl. *găúni* în numeroase puncte cartografice din județele Cluj şi Bistrița-Năsăud (ALRR–Transilvania, h. 480: viespe (guêpe): pct. 242, 245, 246, 256–260, 262–265, 267–269, 275–277, 279).

Cu ani în urmă, l-am notat frecvent pe *găún*, pl. *găúni* „specie de viespe” în Bihor (localitățile: Câmp, Ştei, Budureasa, Şoimi, Holod, Ceica, Drăgeşti), în jud. Arad (localit. Groşi, Măgulicea) şi în jud. Hunedoara (localit. Baia de Criş, Țebea, Vața de Jos).

Cu înțelesul de „fluture mare cu trupul gros şi cu trompa încâligată, care zboară mişcând într-una din aripi”, *găún*, pl. *găúni* a fost înregistrat în nord-estul Transilvaniei (Marcu, *Glosar*, p. 173).

40º. GENOATE. O relicvă lexicală, înregistrată de *Atlasul lingvistic* al Munteniei şi Dobrogei în punctul cartografic 824 (localitatea Mihăileşti, jud. Ilfov): *ĝenọáte* [pl.]; *genót* [sg.], cu sensul de „genunchi” (ALRR–Munt. Dobr., I, h. 85), atestă persistența, la nivelul graiurilor dacoromâne, a acestui cuvânt pe care N. Drăganu (*Etimologii*, în DR III, 1923, p. 696–698) l-a semnalat sub diferite variante (*genoáte*, *gionáte*, *gionoáte*, *gioánte*, *cionoáte*) considerându-se ca făcând parte din familia lat. *genuc(u)lum* „genunchi” şi la baza căruia propunea o formă **genate* „genunchi” < lat. **genata* „parte a piciorului care cuprinde şi genunchele”

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

– soluţie etimologică preluată ulterior şi de S. Puşcariu în: *Însemnările autorului*..., Bucureşti, 1995, p. 51: „nr. 706a *genoate* „genunchi, picioare” < **genuata*, Drăganu, DR III, 697”.

De subliniat faptul că Drăganu menţionează existenţa în Muscel a formei *gioánte*, cu un sens identic, aflată de la istoricul de artă G. Oprescu, originar din Câmpulung-Muscel (Vezi şi varianta *cionáte*, s.f. pl. „picioare”: *Strânge-ţi cionatele!* Bărbuţ, *Dicţ. olt.*, p. 50).

La Tiktin (TDRG, s.v.), termenul *gionátă*, s. f., pl. *-te* este definit prin „Schenkel” (coapsă), iar în DA şi în MDA apare o formă de singular *gionát*, refăcută după pluralul *gionáte*, prin care sunt denumite familiar şi peiorativ „picioarele (la om)” – formă înregistrată în sudul Moldovei (fostul judeţ Putna) şi apărută în „Convorbiri literare”, XLIV, 1910/2, p. 619. Din graiul românilor din Serbia, G. Giuglea a înregistrat versurile: „Să trăgea pe cioate/ Pe *gienoate*”, glosate prin „Pe coate, pe genunchi” (G. Giuglea şi G. Vâlsan, *Românii din Serbia*, în „Anuarul de geografie şi antropogeografie”, II, Bucureşti 1911, p. 74).

În TDRG, DA, CADE şi MDA, termenul *genoate* este prezentat fără indicaţie etimologică, iar DEX-ul nici măcar nu-l include în paginile sale.

Sensul ironic de „picior, crac, genunchi, cotonoagă” apare consemnat şi în Dicţionarul lui Scriban: „i-a tras o *gionoată*, de i-au clănţănit fălcile!”.

Spre deosebire de Drăganu şi de Puşcariu, Scriban crede că termenul aflat în discuţie provine din *cioantă* (*ciont*), soluţie spre care înclină şi Ciorănescu (nr. 1999).

41º. ÍIE. Cuvântul *íie*, s. f. (2 sil.), pl. *ii*: (la om şi la vite) „partea de jos, laterală, a pântecului, la încheietura piciorului; vintre, stinghie, povăială” este atestat în *Psaltirea* de la Bălgrad (1651) (cf. Ion Papp, *Beiträge zum Studium des Altrumänischen*, în „Jahresbericht...”, III, Leipzig, 1896, p. 175; TDRG, s.v.), precum şi la Cantemir (DA, s.v.), iar în prima jumătate a secolului al XIX-lea apare într-un text de literatură populară (v. Gherasim I. Gorjan, *Halima* sau *Povestiri mitologiceşti arabeşti*... traduse de..., II, [Bucureşti], 1835, p. 26, apud DA, s.v.).

La Hasdeu (HEM, II, col. 1656), *íie* este înregistrat din localit. Doamna (Piatra Neamţ): „Ariciul la vite cornute se face la *iia* picioarelor şi la pântece”, iar la Damé (*Terminologie*, p. 49) apare definit ca „partea dintre pântecele şi armul calului”. Cu acelaşi sens, Artur Gorovei (*Cimiliturile*, p. 311) semnalează existenţa formei de plural *ii*, în ţinutul Sucevei. Pentru Ţara Haţegului, Aron Densuşianu (*Glosar*, p. 157) înregistrează prezenţa lui *íie* (pl. *ii*) cu sensul de „moalele foalelui (la vite)”, iar Gustav Weigand (*Banater Dialekt*, p. 283, 317) notează din localit. Măidan (jud. Caraş-Severin) o formă de singular *íu* „Hüfte” (coapsă, şold), refăcută după pluralul *ie*. În Prahova, *íie* este definit „subsoara la animale” (Istrătescu, *Texte*, p. 123, 131).

Pe baza răspunsurilor obţinute la unul din Chestionarele prin corespondenţă lansate de Muzeul Limbii Române din Cluj, Ştefan Paşca (*Terminologia calului*, p. 273, 315, 321) a selectat următoarele date în care termenul *íie* este definit astfel: „partea de piele care leagă picioarele dindărăt cu foalele” (localit. Boşorod, jud.

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Hunedoara; Baia de Arieş, jud. Cluj; Stroieşti, jud. Suceava); „partea dinapoi a burţii” (localit. Bran, jud. Braşov); *carnea iei* „vintre” (localit. Apahida, jud. Cluj); *vâna iilor* „vintre” (localit. Rădăuţi, jud Suceava). Din Basarabia s-au primit răspunsurile: *íie* „partea subţire de subţioară... lângă toate picioarele” (localit. Antoneauca, jud. Soroca); „partea dintre şoldul dinapoi şi pântece” (localit. Cărpineni, jud. Lăpuşna); „partea pântecelui lângă tioc” [organ genital] (localit. Duruitoarea Veche, jud. Bălţi).

Cu sensul de „vintre”, Ştefan Paşca (*lucr. cit.*, p. 325) semnalează prezenţa lui *íie* în localităţile: Şuştiu-Vaşcău, jud. Bihor; Copăceni, jud. Bălţi şi Cosmin-Cernăuţi.

Pentru *Atlasul lingvistic român*, Emil Petrovici l-a notat pe *íie* „vintre” în Bihor (localit. Roşia de Beiuş): „mă doare la i̯íi̯i” (pct. 310), în Valea Jiului (localit. Petrila, pct. 833) (ALR II, h. 61), precum şi în jud. Dâmboviţa (localit. Valea Lungă-Cricov, pct. 762): mă doare la pîntece, la ii̯ (ALR II, MN, Chest. 2212).

Cercetări recente atestă o largă răspândire a termenului *íie* „locul unde se încheie piciorul cu pântecele animalelor” în graiurile din Oltenia (cf. Iordache, *Mărturii*, p. 119–120, 126; idem, *Ocupaţii*, IV, p. 334).

În satele situate în depresiunea Beiuş-Vaşcău, la poalele munţilor Bihorului, termenului *íie* „vintre” cunoaşte şi astăzi o circulaţie curentă, cu precădere, în vorbirea celor mai în vârstă.

De-a lungul timpului, *íie* a cunoscut şi unele evoluţii de sens. Astfel, cu înţelesul de „piele care atârnă sub pieptul boului” îl întâlnim pe *íie* în două exemple extrase de Tiktin (TDRG, s.v.), primul din „Convorbiri literare”, V, 1871, nr. 17, p. 279: „[Vaca] plină de scumpă hrană clătina abia din *ie*, ce-s ca de leopard blană”, iar celălalt: „Boi bourei/ La coadă codălbei/ La *ii* prinei” dintr-un colind cules din graiul românilor moldoveni, răspândiţi departe în stânga Nistrului (Burada, *O călătorie*, p. 287): La Hasdeu (HEM II, col. 1656) îl găsim pe *íie* consemnat cu sensul de „guşă, salbă”, iar la Damé (*Terminologie*, p. 32) forma *ie* este prezentată ca având înţelesul de „chişiţă la cal” (încheietură a piciorului, deasupra copitei).

În Dobrogea (localit. Istria), *íie* este cunoscut ca denumind „organul genital la vaci”, accepţiune care ne reaminteşte că în greacă, lat. *ilia* circula cu sensul de ʻpudende femminiliʼ (părţile ruşinoase la femei) (cf. DEI III, p. 1932).

La sud de Dunăre, în dialectul aromân circulă forma *il'e* „vintre” (ALR II, h. 61, pct. 010). În DDA (s.v.) *il'e*, s. f. (pl. *i̯e*) este definit cu sensul de „flancs, hanches”: „nu-şi ţîne *il'ile* di arîs” (nu-şi ţine iile de râs, se prăpădeşte râzând). La Capidan (*Fărşeroţii*, p. 103) apare consemnată forma de feminin articulat *il'ili* (la animal).

Aromâna cunoaşte şi derivatele: *il'édzŭ*(mi), vb. I „a rotunji şoldurile, a îngrăşa” (manger ou nourrir jusqu’à ce que les hanches soient arrondies): „*s' il'eáră*, s' prâstâniră divreà facă tâc!” (se rotunjiră la iie (la şolduri), se îndopară încât era să facă pac!); *il'eáre*, s.f. „action de se faire des joues”; *il'eát*, adj. „engraissé, qui a pris de l'embonpoin” (împlinirea trupului) (DDA, s.v.). Pericle Papahagi (*Notiţe*, p. 27-28) sugera un lat. **ilio*, *-are*, drept etimon pentru ar. *il'édzŭ*.

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Tot în aromână circulă şi verbul *suĭl'édzŭ* „a tunde oile sub burtă şi sub coadă, a tuşina” (împreună cu derivatele: *suĭl'eáre*, s. f., *suĭl'eát*, s. n. şi adj.) pentru care PEW 1686, CDDE 818, REW 8362a şi DDA, s.v. indică drept etimon un lat. **subiliare*. Capidan (*Românii nomazi*, p. 303) consemnează prezenţa substantivului neutru *suél'ĭŭ* (pl. *sueál'e*) „lână tunsă de pe pântece, de la picioare”, pentru care Tache Papahagi trimite cu rezerve (însoţite de un asterisc [*] şi de semnul întrebării [?] la lat. **sub-ilia* (DDA, s.v.). De fapt, lat. *subilia* (< *ilia*) nu are nevoie de asterisc, întrucât este atestat în *Mulomedicina Chironis*, sec. IV, d. Cr. (cf. Ernout-Meillet, s.v.; vezi şi Mihăescu, *Langue latine*, p. 345).

Interesant de reţinut este şi faptul că pentru aromână în *Atlasul lingvistic român* apare notată forma verbală *suél'u* în expresia: *suél'u oile la pântică*: pct. 010 (ALR II, s. n., h. 430: tuşinează oile).

În dialectul istroromân, Kovačec (*Descrierea istr.*, p. 210) a înregistrat forma verbală *svel'å* „a tunde primăvara oile în jurul ugerului, pe burtă şi sub coadă” pentru care a indicat drept etimon lat. **subiliare* < *subilia* < *ilia*.

Alături de *íie*, s. f. „vintre” < lat. *ilia*, *-ium*, s. n. pl., devenit feminin în latina târzie (cf. Ernout–Meillet, s.v.) şi având înţelesul de „flancs, parties latérales du ventre qui s'étendent depuis le bas des cotes jusqu'à la naissance des cuisses”: *aliquem latus inter et ilia figere* (Virgiliu) (percer qqn. entre le flanc et la poitrine) (Quicherat–Daveluy, s.v.), în limba română coexistă omonimul său *íie*, s.f. „cămaşă femeiască” (< lat. *linea* „ţesătură de in”), dar care nu face obiectul cercetării de faţă.

În DLRM, sub acelaşi cuvânt-titlu, *íe*, împreună cu sensul de „bluză femeiască (< lat. *linea*) apare, în mod greşit, prezentat un al doilea înţeles, anume acela de „piele groasă care atârnă sub gâtul boului, ca o guşă” şi pentru care în loc de lat. *ilia* este indicat drept etimon comun lat. [vestis] *linea*.

Descendenţi romanici ai lat. *ilia* s-au perpetuat, de asemenea, în alb. *ijë* „Weichen”, it. dial. (cerign. -Apulia) *iggíe* „fianchi” (DEI III, p. 1932), corsic. *iglia* „fianchi”, obengad. *il'a* „Weiche”, v. occit. *ilha*, v. fr. *illes* „parties latérales inférieures du bas ventre”, castil. *ijal* „bajo vientre”, pg. *ilhal* „Weichen” (REW 4260; FEW IV, p. 545; Corominas II, p. 989; Garcia de Diego 3326).

Formele verbale: it. calabr. *subbel'are* „die Schafe an der hinteren Körperhälfte scheren” (REW 8362a) şi cat. *suvallar* „esquilar los ijadas” (a tunde pântecele) (Corominas II, p. 78) se identifică cu ar. *suil'édzŭ* „a tunde oile sub burtă şi sub coadă” (< lat. **subiliare*) – cuvânt care face parte din categoria elementelor lexicale moştenite din latină, dar necunoscute în dacoromână, unde circulă, în schimb, sinonimul *tuşina* < lat. *tonsio*, *-onare* (< *tonsio*, *-onis* „tunsoare” < *tondere*) împreună cu derivatele: *tuşinat*, adj. „tuns, tăiat” şi *tuşinătură*, s. f. „lână scurtă tunsă de sub burtă şi de pe coadă” (cf. şi fr. *toison*, s. f. „laine d'un mouton” < lat. *tonsio*, *-onis* „action de tondre”).

41º. ÎMPLÂNTA. Verbul *împlânta* „a pune în pământ o plantă pentru a prinde rădăcini şi a se dezvolta” – cuvânt moştenit din lat. *implanto*, *-are* „planter

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

dans” (Quicherat–Daveluy, s.v.) a fost înlocuit în mare parte de sinonimele *săd*i (< slav. *saditi*) sau *planta* (< fr. *planter*).

În textele vechi, *împlânta* cunoştea o largă circulaţie în *Psaltirea Scheiană*, la Coresi şi la Dosoftei (TDRG; DA; Dimitrescu, *Contrib*., p. 168).

Din păcate, există puţine date cu privire la răspândirea verbului *împlânta* în graiurile actuale. O singură formă de indicativ prezent *împlânț* [2] „pui, introduci, înfigi în pământ boabe de porumb în locul unde nu au răsărit prima dată” o avem consemnată în Maramureş (ALRR–Mar., III, h. 798: cârpesc locul), iar din Oaş a fost înregistrat următorul exemplu: [corzile de viţă de vie] „le-*mplântă* acolo în pământ, le bagă-n pământ şi apoi să prind” [le dau rădăcinile] (Teaha, *Texte Oaş*, p. 218).

În satele aşezate la poalele munţilor Bihorului, localnicii spun şi astăzi că, primăvara, când sapă straturile de legume pentru semănat, *împlântă* în pământ ceapa de sămânţă şi căţeii de aiu (usturoi)”.

De la sensul primar, *împlânta* a dezvoltat înţelesul de „a înfige, a vârî, a băga, a fixa în pământ un par la un gard, la o căpiţă de fân, un băţ de sprijin la roşii, fasole etc.”. Prin generalizare şi prin înlocuirea determinantului „în pământ” cu acela de „în orice corp tare”, verbul *împlânta* a ajuns să semnifice „a înţepa, a împunge ceva cu un obiect cu vârful ascuţit”. Cu acest din urmă sens, Emil Petrovici a înregistrat formele de indicativ prezent: *împlânt* [1] şi *împlântă* [3] în întreg spaţiul dialectal intracarpatic (ALR II, s. n., IV, h. 1088). În restul teritoriului lingvistic dacoromân, a fost notat doar sinonimul *înfig* (furculiţa în carne) (vezi şi ALR II, s.n., h. 1118: înjunghie (porcul); îl trânteşte jos, îl ţân şi-i *împlắntă* cuţâtu-n grumaz”: pct. 219, Bistriţa-Năsăud).

Alte atestări consemnate în *Atlasul lingvistic român* sunt din Poiana Sibiului: i-*o împlântát* (mâinile-n păr), pct. 130 (ALR II, h. 8: îl flocăie) şi din Beclean, jud. Bistriţa-Năsăud: *cu acu împlúntă*, pct. 260 (ALR II, s. n., h. 267: albina înţeapă). O formă de indicativ imperfect, 2 sg. *împlântái* „muiai (tocul în călimară)” a fost înregistrată, de curând, în localit. Tocila, situată peste Nistru, în raionul Ananiev (Ucraina) (v. *Graiuri româneşti din Basarabia*, p. 124, 464). Consemnăm, de asemenea, că în Poiana Mărului (jud. Braşov) expresia *a împlânta mâinile în păr* este curent folosită atunci când două femei se ceartă şi se încaieră şi la bătaie (informaţie orală dată de colega noastră Maria Marin originară din localitate).

În cercetările pe teren desfăşurate de-a lungul anilor, l-am înregistrat pe *împlânta* în numeroase localităţi din vestul ţării, în exemple ca acestea: „am călcat în nişte spini şi *s-o-mplântat* o ţapă în talpa piciorului la mine” (localit. Hălmagiu, jud. Arad); „*o împlântat* cuţâtu în foale la iel” (localit. Baia de Criş, jud. Hunedoara); „bou l-o împuns tare rău pă prunc, c-*o-mplântat* cornu drept în coaste la iel” (localit. Şoimi, jud. Bihor); „Pruncu o crescut, îi mare acuma, *împlântă* sângur furcuţa în bucata de carne din blidu cu mâncare” (localit. Holod, jud. Bihor); „să taci din gură, că dacă mai spui ceva *împlânt* furca asta de fier în tine” (Ştei, jud. Bihor); „dă cu putere şi *împlântă* paru în pământ cât mai afund, să să-nţepenească bine; *împlântă*-l bine în pământ, că s-o cam aplecat înt-o parte; o

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

dat cu paru şi l-*o-mplântat* tare afund, până la jenunte s-o băgat în pământ" (localit. Câmp, jud. Bihor).

La sud de Dunăre, aromâna (cf. DDA, s.v.) a moştenit dubletul verbal fără prefix: *plântu*, vb. I < lat. *plantare*, atât cu sensul primar, etimologic: „a planta": *l-plântat merlu?* (l-aţi plantat mărul?), cât şi cu înţelesul secundar: „a înfige, a vârî": *l'i plântắ pénurile* (le-a înfipt cuiele); *l'i-plântái cuţútlu* (i-am înfipt cuţitul) – alături de care circulă şi derivatele: *plântáre*, s. f. „acţiunea de a planta şi rezultatul ei" şi *plântát*, *-tă*, adj. „înfipt, vârât".

La megleniţi, găsim o situaţie similară: *plắntu*, vb. I „împlânt, bat (un cui)" (< lat. *plantare*) şi derivatele: *plăntári*, s. f. şi *plăntát*, *-tă*, adj. (Capidan, *Megl*., p. 225).

Revenind la româna veche, constatăm că la Dosoftei apare consemnat şi substantivul *plântă* „talpa piciorului", sub forma de plural articulat: „în loc[ul] ce stătuse [el] au rămas tipărite *plântele* lui" pentru care Tiktin (TDRG, s.v.) indică drept etimon lat. *planta*, dar totodată nu exclude ipoteza unui eventual împrumut: „wahrsch [einlich] von Dos [oftei] entlehnt". Cu toate că acceptă soluţia etimologică indicată de Tiktin, Ciorănescu (nr. 6520) crede, în acelaşi timp, că *plântă*: „Ar putea fi un cultism". În schimb, DLR (s.v.) admite, fără rezerve, drept etimon al rom. *plântă*, lat. *planta*, care la Virgiliu şi la Pliniu avea şi accepţiunea de «plante du pied" (Quicherat–Daveluy, s.v.); vezi şi it. *pianta del piede* (cf. Devoto, s.v.).

Lat. *planta*, *-ae*, s. f., atestat la Cicero şi la Virgiliu, în primul rând cu sensul de „rejeton, tige, jeune branche, bouture", dar şi cu acela de „plante,herbe, végétal, légume" (Quicherat–Daveluy, s.v.; Ernout–Meillet, s.v.; Guţu, s.v.) – reprezintă un substantiv postverbal (< lat. *planto*, *-are* „enfoncer les rejetons, planter"), care are descendenţi în toate limbile romanice, cu excepţia românei (cf. Ernout–Meillet, s.v.; DEI IV, s.v.; FEW IX, s.v.), unde *plantă* reprezintă un neologism (< fr. *plante*) (DLR, s.v.; Mihăescu, *La romanité*, p. 193).

Am văzut mai sus că la nord de Dunăre, în dacoromână, lat. *planto*, *-are* n-a lăsat urmaşi, în timp ce în dialectele româneşti sud-dunărene circulă formele verbale: ar. *plắntu*, megl. *plắntu*.

Ignorând existenţa în aromână şi în meglenoromână a acestor forme verbale, Wartburg susţine că: „Lat. *plantare* lebt, ausgenommen im rum[änisch] überall weiter" (FEW IX, s.v.). Un punct de vedere similar îl întâlnim şi în DEI (IV, s.v.), unde se afirmă despre lat. *plantare* că este „Panromanzo, ma non rumeno", dar totodată se precizează şi faptul că „il rumeno ha il composto *împlânta*".

Soluţia etimologică adoptată în DA (s.v.): rom. *împlânta* < lat. *planto*, *-are* + pref. rom. *în-* n-a fost acceptată în dicţionarele apărute ulterior. De asemenea, n-a fost reţinută nici sugestia formulată în CADE (s.v.), anume că rom. *împlânta* ar reprezenta un neologism după fr. *implanter*, propunere greu de acceptat având în vedere şi faptul că termenul românesc circulă, cu precădere, la nivel dialectal, el, fiind moştenit din latină, nu a pătruns în graiurile locale prin intermediul limbii literare.

Lat. *im-plantare* face parte din categoria compuselor cu prefix, ca, de exemplu, lat. *im-palare* > rom. *împărắ* „a vârî pari în pământ" sau lat. *im-pungere* > rom. *împúnge* (cf. Puşcariu, DR IV, 1924–1926, p. 690–691).

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

42º. ÎNGRECA. Un cuvânt tot mai rar utilizat astăzi, îl reprezintă verbul *îngreca* „a îngreuna, a împovăra, a apăsa; a rămâne însărcinată, a purcede grea”, care în limba veche se bucura de o mult mai largă circulație, îndeosebi participiul cu funcție adjectivală *îngrecat*, *-tă* „îngreunat, împovărat; (femeie) însărcinată”, fiind atestat în *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, la Varlaam, la Cantemir, la Şincai şi în *Calendarul* tipărit la Buda în 1814 (DA, s.v.). Aceste date pot fi completate cu încă una din secolul al XVII-lea, datorată lui Vasile Bogrea (*Studii de semantică. Observații semantice asupra „Irodot”-ului de la Coşula*, în DR III, 1923, p. 444) şi alta din secolul al XVIII-lea (vezi la Valeriu Bologa, *Terminologia medicală românească a doctorului Ioan Piuaru (Molnar)*, în DR IV, 1924–1926, p. 391).

Începând cu *Lexiconul de la Buda*, majoritatea lucrărilor lexicografice, inclusiv dicționarele bilingve, inserează verbul *îngreca* în paginile lor.

Întâlnim, de asemenea, pe *îngreca, îngrecată* la Nicolae Stoica de Hațeg, în *Cronica Banatului* (vezi ediția a II-a revăzută, publicată de Damaschin Mioc la Timişoara, Editura „Facla”, 1981, p. 69, 112): „de *se îngreca* vreuna dintr-însele, ca prea spurcată, cu joarde o bătea”; „care la moartea lui *îngrecată* era”.

În Maramureş, verbul *îngreca* este consemnat de Tache Papahagi (*Graiul Mar.*, p. 223), iar adjectivul *îngrecat* de folcloristul I. Bârlea (*Balade*, ap. CADE): „Nici am drăguț, nici bărbat/ Fără suflet *îngrecat*”.

Cu sensul de „durduliu, împlinit”, *îngrecat* apare consemnat şi în nordul Olteniei (Ciauşanu – Sfârlea, *Glosar*, p. 229).

În dialectul aromân circulă forma *(a)ngréc(mi)*, vb. I „a atârna greu” împreună cu derivatele: *(a)ngricáre*, s. f., *(a)ngricát*, adj., *(a)ngricós*, adj. Datele din DDA (s.v.) au fost completate, de curând, cu o formă verbală reflexivă: *ń-tę-angricáşę-ahât pi súflit* (ai insistat atât de mult pe lângă mine) (Saramandu 2007, p. 384).

La megleniți apare aceeaşi formă *angréc*, vb. I, având un sens identic cu cel din aromână (Papahagi, Megl., p. 188; Capidan, *Megl.*, p. 19; Candrea, *Glosar*, p. 181).

Etimonul lui *îngreca*: < lat. **ingrevicare*, formație parasintetică compusă din: prefixul *in-* + **grevis* (= *gravis* „greu”) + sufixul verbal *-icare* (v. şi *ILR* II, 1969, p. 186), indicat de Puşcariu (PEW 857) a fost preluat de: TDRG, CDDE 761, Bogrea (DR III, 1923, p. 443–444), DA, CADE, Scriban, Ivănescu (*ILR*, p. 115) şi MDA. În schimb, Ciorănescu (nr. 3878) face opinie separată, considerându-l pe *îngreca* drept un „derivat expresiv de la *greu*”, iar DLRM şi DEX ignoră pur şi simplu existența acestui cuvânt în limba română, sărăcind nejustificat valorificarea fondului lexical latin moştenit, aceasta cu atât mai mult cu cât *îngreca*, perpetuat în graiurile nord şi sud-dunărene, face parte din categoria cuvintelor latineşti considerate ca cele mai frecvente în româna comună (Coteanu, *Româna comună*, p. 300).

Lat. **ingrevicare* face parte din familia lui *ingravesco*, *-ere*, care la Pliniu era cunoscut cu sensul de „surcharger, être trop pesant, devenir pesant”, la Lucrețiu avea înțelesul de „devenir enceinte”, iar la Cicero apărea cu accepțiunile: „croître,

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

augmenter", (fig.) „s'appesantir, s'alourdir" (Quicherat–Daveluy, s.v.; Ernout–Meillet, s.v.; Guțu, s.v.). După PEW 857, REW 4432, DEI III, p. 2032; ILR II, 1969, p. 133, 175 – v. fr. *engregier* îşi are sorgintea tot în lat. **ingrevicare*, iar după CDDE 761: „poate fi şi lat. *ingreviare*" sau după REW, 4428: lat. **ingraviare*.

Dacă rom. dial. *îngreca* cunoaşte astăzi o circulație redusă la nivelul graiurilor dacoromâne, în schimb, dubletul său sinonimic *îngreuna* (< lat. **ingrevinare*), mult mai rezistent în timp, se bucură, în continuare, de o largă răspândire, fapt confirmat şi de *Atlasul lingvistic român*, unde pe harta cu titlul: „femeie însărcinată" (ALR I, h. 206), adjectivul *îngreunată* acoperă spațiul lingvistic al Maramureşului, nord-estul Transilvaniei, Bucovina, Moldova şi Basarabia, precum şi nordul Dobrogei şi estul Munteniei.

43º. ÎNȚINA. Tot mai rar întâlnit în limba română, verbul *înțina* (*înțâna*) „a tăia, a subția trunchiul unui copac, însă nu de tot, ci în aşa fel încât abia să se mai țină în picioare, pentru a-l putea doborî apoi cu uşurință; a sprijini superficial un obiect, a-l rezema de ceva, ca să poată cădea uşor, la cea mai mică atingere; a fi într-un echilibru instabil, cauzat de micşorarea bazei de susținere" – împreună cu participiul cu valoare adjectivală: *înținát* (*înțânát*) „care este prins, rezemat prea uşor, care abia se ține fiind gata să cadă" este atestat la cronicarii moldoveni (Gr. Ureche şi Miron Costin) şi la Dosoftei (DA, s.v.; Rosetti–Cazacu, *Ist. lb. lit.*, p. 225). Sensul care circula în textele de limbă veche a fost continuat de tradiția populară bucovineană: „Prinseră a tăia o parte din pădure... însă n-o deteră la pământ, ci numai o *înținără*" (Marian, *Tradiții*, p. 24).

În *Lexiconul Budan*, verbul *inținu*, *-nare*, *-atu* este definit prin „etwas dicht anfügen".

Adjectivul *înținată* îl întâlnim, de asemenea, în *Amintirile din copilărie* şi în *Poveştile* lui Ion Creangă (DA, s.v., CADE, s.v.).

La nivelul graiurilor locale, *înținát* apare consemnat în nordul Moldovei: „când să se aşeze [pe scaun] numai că i se rupe un picior, ce d-abia era *înținát*, huştiuluc jos" (Sevastos, *Nunta*, p. 70), în Bucovina: *înțânát* (despre un lucru) „foarte puțin sprijinit, care-i gata să cadă jos" (Teodorescu, *Glosar*, p. 102), *a înțâna*, *înțânez* [1] „leise anlehnen (eine Tür) (a rezema uşor o uşă) (Herzog–Gherasim, *Glosar*, p. 206) – dar şi în Vâlcea: *înțânát*, *-ă*, adj. „aşezat provizoriu, gata să cadă": *o uşă înțânată* „nefixată bine în balamale" (Ciauşanu, *Glosar*, p. 34).

Redăm, în continuare, câteva răspunsuri pe care le-am cules din satul Câmp (jud. Bihor): „ai grije, nu călca pă bolovan, să nu-l mişti de la locu lui, că să duce la vale, că *să-nțắnă* numa oleacă în iarba crescută în juru lui"; „piatra îi *înțânátă* numa o țâră şi fuje una-două pă deal în josu"; „să nu te freci de lemnu care-i aşezat lângă gard, că *să-nțắnă* numa oleacă şi poate pica şi te loveşte"; „ieram sus în cireş ş-o picat clopu din cap de la mine, da n-o ajuns până jos, că *s-o-nțânát* înt-o cloambă, numa o țâră să mai *înțână*"; „straița cu merinde îi *înțânátă* în paru de la cólibă"; „caşu nu-i bine acățat în cuiu din grindă, că *să-nțắnă* numa înt-on capăt de ață"; „o rupt vântu o creangă mare încărcată cu prune şi amu stă *înțânátă* şi-i gata

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

să să rupă cu tătu"; „împropteşte cu pari groşi păretele la cămară, că-i crepat de sus până jos şi *să-nţắnă* numa în grindă, îi gata să să hurluie casa cu tătu": „îi strâcată uşe la cămară şi nu să poate închide, că *să înţắnă* numa în ţâţâna [balama] de deasupra"; „mă tem să trec păstă punte, c-am văzut că-i numa oleacă *înţânátă* la marjina părăului".

Prin extensiune de sens, în Bucovina *înţânát* a ajuns să semnifice: „gata de atac, pregătit de luptă" (Teodorescu; *Cântece*, p. 138); „gata să sară la bătaie" (Teodorescu, *Glosar*, p. 102), iar la Scriban (s.v.) se dă un citat extras din revista „Viaţa românească" (1923, nr. 4, p. 22): *mă uitam înţinat*, definit prin „pornit, gata de atac ori de a te lăsa în prada pasiunii".

De aici, adjectivul *înţinat*, *-ă* a dezvoltat uşor înţelesul de „încăpăţinat, cerbicos", înregistrat în jud. Bistriţa-Năsăud, Mureş şi Sibiu (Viciu, *Suplement*, p. 10) sau de „arţăgos, recalcitrant, îndârjit; arogant, orgolios, fudul, fălos" (Marian, *Înmormântarea*, p. 378). În CADE (s.v.) se reproduce următorul citat din Ion Pop Reteganul: „nu afla nicio fată pe plăcere, că de! era fecior de împărat, gingaş şi *înţânát*".

La sud de Dunăre, CDDE 876 consemnează prezenţa în aromână a verbului *nţînáre* „être légèrement atteint d'une maladie", pe care Tache Papahagi îl include cu acest sens în DDA (s.v.): *nţin*, vb. I (*nţinat*, *nţinai*, *-nare*), fără însă a fi însoţit de nici o atestare, iar N. Saramandu nu crede [confirmare orală] în existenţa acestuia în aromână.

Româna cunoaşte şi o formă *aţinát*, definită „hängend" (aplecat, atârnat, aflat în suspensie, agăţat) în dicţionarul bilingv al lui Barcianu, pe care o întâlnim şi într-un cântec popular din localit. Orlat (jud. Sibiu), reprodus de Hasdeu (HEM II, col. 2087): „Trandafir verde-*aţinát*/ Asară te-am aşteptat/ Tot cu foc şi cu lumină/ Şi cu dor de la inimă".

La Meyer-Lübke (REW 8654), rom. *aţinát* este definit prin: „ohne feste Grundlage" (fără postament solid sau bază de susţinere), „angelehnt" (rezemat, proptit superficial), „lose angefügt" (sprijinit sumar, uşor desprins).

Varianta feminină *aţânată* „făloasă, fudulă, cu capul pe sus" apare în: „Sofica păşea mândră şi-*aţînátă*, soacră-sa o ţinea de după cap [şi] o gugulea" (DA, s.v.).

Verbul *înţina* (*înţâna*) face parte din categoria cuvintelor moştenite din latină şi conservate numai în română (V. Rosetti, *ILR*, p. 190; *ILR* II, 1969, p. 117), unde îl continuă pe lat. **in-tenuo*, *-are* (< *tenuo*, *-are* < *tenuis*) „a subţia, a slăbi, a deveni mai puţin rezistent, a micşora baza de susţinere, a slei de puteri, a şubrezi etc." (Quicherat–Daveluy, s.v.; Ernout–Meillet, s.v.; Guţu, s.v.).

Toate dicţionarele etimologice româneşti indică drept etimon al rom. *înţina*: < lat. **intenuare*, verb care nu are descendenţi în celelalte limbi romanice. În schimb, un alt compus: lat. *ad-tenuo*, *-are*) „amincir, affaiblir, diminuer" (Quicherat–Daveluy, s.v.) al lat. *tenuis* „subţire, slab, lipsit de rezistenţă" are un descendent în v. fr. *attenvir* (fr. *atténuer*) „rendre plus mince, diminuer la force, l'intensité, devenir moindre" (*Petit Robert*, s.v.), iar un alt compus: *ex-tenuo*, *-are*

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

„schwächen” (a slăbi, a slei de puteri, a micşora rezistenţa) are un urmaş în sard. logud. *astenare* „verbutten” (a rămâne în urmă în dezvoltare sau în creştere; a se închirci), „verkümmern” (a strica, a leza, a pieri, a se prăpădi, a se pipernici) (REW 3085; Ernout–Meillet, s.v.).

Româna a moştenit forma *aţinát*, *-ă* „aplecat, atârnat” de la lat. *attenuatus*, *-a*, *-um* „subţiat, slăbit”, participiul lat. *attenuare*, care după DA (s.v.): „ar fi dat *aţinare*, o formă atestată în *L[exiconul de la] B[uda]*, fără a fi tradusă însă” (vezi şi S. Puşcariu, în *Wörter und Sachen* I, 1909, p. 111–114).

44º. ÎNVITA. Verbul *învita* (< lat. *invitare*) „a îndemna (la ceva rău), a incita, a instiga, a întărâta, a provoca (la intrigi), a aţâţa (pe cineva asupra cuiva)” – atestat în textele vechi la Coresi, la Dosoftei, în *Biblia* de la 1688, în *Anonymus Caransebesiensis*, la Cantemir etc. (DA, s.v.) – cunoaşte astăzi o răspândire regională în timp ce dubletul său, neologismul *invita* (< fr. *inviter*) „a pofti pe cineva (la nu ntă, petrecere, masă festivă etc.), a chema pe cineva să participe în mod oficial la o acţiune organizată, la un eveniment, a convoca” s-a generalizat în limba literară.

Acest dublet nu face obiectul cercetării de faţă. Reţinem doar faptul că toate dicţionarele, începând cu Lexiconul de la Buda şi încheind cu MDA, consemnează prezenţa în limba română a verbului primar, etimologic, moştenit din latină: *învita* „a instiga, a incita, a provoca etc.”, excepţie făcând DLRM şi DEX, în paginile cărora este inclus doar dubletul modern *invita*, împrumutat din franceză.

Că în româna veche *învita* avea o largă circulaţie ne este confirmat şi de existenţa derivatelor: *învitát*, adj. „instigat, îndemnat, aţâţat, provocat, întărâtat, îmboldit” şi *învitătură*, s. f. „îndemn, instigare, aţâţare, imbold”; atestate la Dosoftei şi în *Anonymus Caransebesiensis*, în *Lexiconul de la Buda*, precum şi în dicţionarele bilingve, la Isser şi la Barcianu.

La nivel dialectal, DA (s.v.) înregistrează prezenţa lui *învita* în localit. Oraviţa (jud. Caraş-Severin): „Nu ştiu cine m-*a învitat* [m-a îndemnat] să fac aşa” şi în localit. Zagra (jud. Bistriţa-Năsăud): îl îngită pe scârbă” [îl îndeamnă la sfadă].

De asemenea, *învita* este consemnat în Maramureş: „Nu ştiu orb ai fost ori bat/ O birău te-*o-nvitat*/ De-te-*o-nvitat* birău/ Ardă-i şura şi grajdu” (Bârlea, *Balade*, ap. CADE, s.v.), în Oaş: *îngíta* „a îndemna” (Brăiloiu, *Bocete*, p. 80), în Bucovina: *înjita* „a întărâta” (Gorovei, *O samă de cuvinte*, p. 17) şi în nordul Olteniei: *învita* (a asmuţi, a intriga, a băga fitiluri): „El m-*a învitat* de l-am bătut pe frate-meu!” (Ciauşanu, *Glosar*, p. 35).

Atestări mai noi sunt semnalate din Sălaj: *învita*, *învít* [1], vb. I = a îndemna: „Gheorghe m-*a învitat* să fac asta” (Indrea, *Glosar*, p. 212) şi din jud. Bistriţa-Năsăud: *învita*, vb. I = a îndemna (la ceva rău): „Eu n-aş fi făcut [asta], da el m-*a-nvitat*” (Rusu, *Glosar*, p. 284).

Atlasul lingvistic român notează prezenţa lui *învita* „a îndemna” în Maramureş: *l-õ-zitát* (= l-a sfătuit): pct. 353 (ALR II, s. n., IV, h. 1412) *îl înd'ítă să nu margă*: pct. 349 (ALR II, s. n., V, h. 1267) şi în nord-estul Transilvaniei: *l-õ-zitát să-l bată* (= a pus să-l bată): pct. 260 (ALR II, s. n., V, h. 126).

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Din Bihor (localit. Câmp) am înregistrat următoarele exemple: „muierile, dacă-s multe laolaltă *să învítă* una pă alta, prind curaj şi cântă sara, când torc în clăci; pruncii *să învítă* unu din altu şi mâncă mai cu poftă, dacă-s împreună; vecinu îi om rău că *învítă* pruncii să margă la furat de struguri; îl *învită* să mă bată; şi data trecută, tăt iel l-*o învitát* să sară la mine cu pumnii; asta-i numa *învitătură* de-a lui".

Aceleaşi forme: *învít* [1], *învítă* [3], *învitát*, *învitătúră* le-am notat, de asemenea, în localităţile: Budureasa, Ceica, Drăgeşti, Holod, Şoimi, Ştei (jud. Bihor); Groşi, Măgulicea, Hălmagiu (jud. Arad); Baia de Criş, Ţebea, Vălişoara, Ilia (jud. Hunedoara); Marga, Armeniş (jud. Caraş-Severin).

În dialectele româneşti sud-dunărene, lat. *invitare* nu are urmaşi. În schimb, aici circulă descendenţi ai lat. *clamare* „crier, appeler en criant" (Quicherat–Daveluy, s.v.): ar. *acl'ém (mi)* (= a chema, a invita, a pofti la masă): *io ńi-ti-acl'imai pri measâ* (= eu mi te-am invitat la masă) (Papahagi, *Basme*, p. 95), *acl'imare*, s. f. „action d'appeler, d'inviter": *acl'imárea a núnlui* (= invitarea naşului), *acl'imát*, *-tă* „appelé, invité" (Papahagi, *Basme*, p. 508); *acl'imaţli cântă ş'yin* (= invitaţii cântă şi vin) (T. Papahagi, *Antologie*, p. 276; vezi şi DDA, s.v.) – alături de ar. *cl'ému*: *cl'eámâ-lu paplu s-yinâ s-mâcâ* (= cheamă-l pe bunicul să vină să mănânce!); *nâ cl'imárâ la nuntâ/ pi measâ* (= ne-au chemat/invitat la nuntă/masă); ar. *cl'imári*: *pitricură cl'imări la mulţâ oaspiţ* (= au trimis invitaţii la mulţi oaspeţi (DIARO, p. 236).

Pentru meglenoromână avem consemnate formele: *cl'em*, vb. I „chem, *l-a cl'imọ* „l-a chemat" (Capidan, *Megl*., p. 72), iar pentru istroromână: *cl'emu* [1] *la merinde* (= îl învit la masă): pct. 02 (ALR II, s. n., V, h. 1267); *cl'emå*, vb. I „a chema pe cineva, rugându-l să..." (Puşcariu, *Studii istr.*, III, p. 306).

Sensul „a învita pe cineva să vină, a striga pe cineva, a pofti, a trimite după cineva, a învita pe cineva (la masă, la petrecere, la ospăţ, la nuntă etc. al rom. *chema* (< lat. *clamare*) este atestat frecvent în textele de limbă română veche, la Coresi, în *Codicele Voroneţian*, în *Noul Testament* (1648), la Varlaam, în *Biblia* de la 1688, în *Anonymus Caransebesiensis* (DA, s.v.), dar şi în dacoromâna actuală, ca, de exemplu:, „du-te şi *cheamă* cosaşii la mâncare, că-i gata prânzu; *am chemat* tăţ oamenii să vină la masă; duminică *îi chemăm* la nuntă, trimétem *chemătorii* [vorniceii] la fiecare, acasă, să poftească la nuntă (localit. Câmp, jud. Bihor).

Toate aceste 'invitaţii-chemări' ne trimit cu gândul la latina târzie: *clamare amicos ad prandium* (a invita, a pofti prietenii la masă) (DA, s.v.), dar şi la Lucreţiu: *clamare pueros* „appeler ses esclaves" (Quicherat–Daveluy, s.v.).

Lat. *invitare* „encourager à faire qch., exciter, provoquer, inciter" (Quicherat–Daveluy, s.v.): *invitare culpam* (Ovidiu) „entraîner au mal" (a îndemna la ceva rău, la păcat) are urmaşi şi în celelalte limbi romanice surori: it. *invitare*, logud. *imbidare*, campid. *imbidai*, obw. *anvidà*, obeng. *ivider*, v. fr. *envier*, occit., cat., sp., pg. *envidar* (PEW 903; CDDE 898; REW 4535; DEI III, p. 2085; FEW IV, p. 801; Alibert, p. 347; Bloch–Wartburg, p. 226; Corominas II, p. 1007).

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

45º. SOVÂLTA–SOVÂLCA. Din bogata familie lexicală a lat. *volvere* şi a compuselor sale: *in-volvere*, *dis-volvere*, *sub-volvere*, cu numeroşi descendenţi, derivate şi compuse în limbile romanice, reţinem pentru discuţia de faţă sinonimele *sovâlta* şi *sovâlca*, care circulă şi astăzi în unele graiuri dacoromâne.

Verbul *sovâlta* „a răsuci, a învârti, a rula în făină aluatul frământat şi dospit în albie, a-l rupe în bucăţi, întorcându-l când pe o parte, când pe alta, spre a-i da formă de pâine rotundă înainte de a-l pune pe cârpător (lopată) şi a-l introduce în cuptor” face parte din fondul lexical latin moştenit în limba română.

Etimonul său, indicat în CDDE 794: < lat. *sub-vol(u)tare* < *volvo*, *-ere*, *volvi*, *volutum* „rouler, faire tourner, enrouler; wälzen, einwickeln” (Quicherat–Daveluy, s.v.; REW 9443; Ernout–Meillet, s.v.; FEW XIV, p. 619; Guţu, s.v.) şi-a menţinut neschimbat în română atât sensul primar, etimologic, cât şi forma de conjugare (I-a).

Spre deosebire de compusele: *învoalbe*, *desvoalbe*, *suvoalbe*, care apar frecvent în româna veche, în literatura populară, dar şi în cea cultă, verbul *sovâlta* nu este atestat în textele din secolele XVI–XVII.

O primă consemnare a acestuia o întâlnim la Viciu (*Glosar*, p. 78), care face precizarea că în loc de *soage* (< lat. *subigere*): „La Blaj zic: *a sovâlta*”. Tot Viciu (*Suplement*, p. 15) îl defineşte pe *sovâlta* astfel: „a rupe aluatul de pâne din covată (albie) şi a-l pune pe cărpătoriu, dându-i formă rotundă”, definiţie pe care o însoţeşte cu următoarele versuri, culese din localit. Ohaba–Făgăraş: „Pita n-o ştiu frământa/ Nici în troacă (albie) *sovâlta*”.

Tot din zona Făgăraşului (localit. Lisa), George Şerban (*Lex. reg.*, I, p. 94) a notat varianta *suholta*, ind. prez. 1 sg. *suholtéz* „a rupe o bucată din aluatul frământat şi dospit şi a forma pâini, pentru a le băga în cuptor”, precum şi derivatul *suhólt*, s. m. „acţiunea de a rupe câte o bucată din aluatul frământat şi a forma din el pâinea ce urmează să fie băgată în cuptor”.

Din Mărginimea Sibiului a fost înregistrată forma de indicativ prezent 1 sg. *suvólt* (aluatul) (Şandru–Brânzeu, *Jina* (II), p. 245), iar din zona Târnavelor (localit. Feisa, jud. Alba), Vasile Frăţilă (*Graiul de pe Târnave*, 1986, p. 263; vezi şi noua ediţie, Blaj, 2006, p. 274) a consemnat prezenţa lui *sovâlta*, *sovấlt*, vb. I, însoţit de următoarea definiţie: „A modela aluatul de pâine în vederea coacerii”.

În Dobrogea a fost semnalată forma de indicativ prezent *suvúlţi* [2] „rupi aluatul şi-i dai formă de pâine” (*Texte Dobrogea*, p. 825), adusă în zonă cu mulţi ani în urmă de păstorii transhumanţi din Transilvania.

Datele de mai sus, cu privire la răspândirea verbului *sovâlta* în graiurile dacoromâne, au fost substanţial îmbogăţite odată cu efectuarea anchetelor dialectale pentru *Atlasul lingvistic român*. Astfel, Sever Pop (*Din Atlasul lingvistic al României*, în DR VII, 1931–1933, p. 87–92) a înregistrat pentru ALR I prezenţa lui *sovâlta* (*sovolta*, *suvolta*, *suholta*, *sovolda*) în numeroase localităţi din Transilvania (pct.: 94, 98, 109, 125, 136, 140, 158, 174, 178, 190, 231, 831). Din încrucişarea cu *moldă* (albie) a rezultat: *suvoldà* (pct. 131) sau *somoldà* (pct. 129). Afirmaţia lui Sever Pop, anume că verbul *sovâlta* „pare că vine din Muntenia şi

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Oltenia şi urcă în Ardeal" nu se confirmă. Pentru atlasele regionale ale Olteniei, Munteniei şi Dobrogei, la întrebarea directă [D] referitoare la noţiunea de ʻa soage (pâinea)' nu s-a obţinut nici un răspuns cu *soage* sau cu *sovâlta* (vezi NALT–Olt. II, MN plş. 35; ALRR–Munt. Dobr. IV, h. 454 MN).

Pentru ALR II, Emil Petrovici a notat variantele: *sovólt* [1] (pct. 172) şi *sovoldắm* [4] (pct. 157), iar o secvenţă precum *să suvoálge* (pct. 130) ar fi putut rezulta din încrucişarea lui *sovâlta* (*suvolta*) cu *soalge*, variantă a lui *soage* (pct. 102) (ALR II, s. n., IV, h. 1056: (femeia) *soage* (pâinea)).

Soluţia etimologică propusă de CDDE 794, pentru *sovâlta*: < lat. *sub-vol(u)tare* a fost acceptată de Sever Pop (*lucr. cit.*, p. 88), de G. Giuglea (*Coïncidences* III, p. 54), de V. Frăţilă (*Graiul de pe Târnave*, 1982, p. 196), precum şi în DLR şi în MDA. Din contra, atât DLRM, cât şi DEX ignoră existenţa acestui cuvânt în limba română.

În celelalte limbi romanice, lat. *sub-vol(u)tare* nu are descendenţi. În schimb, prototipul simplu, fără prefixul *sub-*: lat. *volutare* (**voltare*, **volvitare*) < *volvere* „rouler, faire tourner, se vautrer; Wälzen, drehen" (Quicherat–Daveluy, s.v.; REW 9446; FEW XIV, p. 626; Guţu, s.v.) a lăsat urmaşi în: it. *voltar(e)* „volgere" (DEI V, p. 4086); sard. logud. *boltare* „volgere" (DES II, p. 584; AIS VII, h. 1398; rivoltare il fieno); occit. *voludar* „se rouler" (Alibert, p. 699); *bouludà* „remuer, rouler" în depart. Ariège, *vouludà* „rouler à terre", în gasc. (FEW XIV, p. 618); cat. *voltar* „umstürzen"; pg. *voltar* „umwälzen" (FEW XIV; p. 626; Garcia de Diego 7270).

În latina târzie, *volutare* (**voltare*), înlocuit de diminutivul **volutulare* < **voltulare*, prin sincopare) „wälzen; vautrer" (REW 9441; Ernout–Meillet, s.v.; Bloch–Wartburg, p. 665) a lăsat succesori în: it. *voltolare*; sard. logud. *boltulare*; v. fr. *voltrer*, *vouter*, *voutrer*, *vautrer* „se rouler sur le sol, dans la boue" (FEW XIV, p. 618; *Petit Robert*, s.v.).

Cuplul de paronime: *sovâlca* (*sovolca*, *sovulca*) „a modela aluatul pe lopată înainte de a-l introduce în cuptor" – şi *suvulca* (*sulvuca*) „a sumete mânecile unei cămăşi, a sufleca" se intersectează tocmai în graiurile transilvănene din judeţele: Hunedoara, Alba, Sibiu şi Braşov, unde este semnalată şi prezenţa lui *sovâlta* (*sovolta*, *sovulta*).

Pentru *Atlasul lingvistic român*, la întrebarea indirectă: „După ce a dospit aluatul, femeia îl frământă puţin în făină şi îi dă forma pâinii. Ce zici că face cu pâinea (cu aluatul)?", Emil Petrovici a notat următorul răspuns din punctul cartografic 141 (localit. Micăsasa, jud. Sibiu): „rupem pita din troacă ş-*o sovîlcắm* [4]; cu călcîiu mîni *sovắlci* [2], o faci ca un măr" (ALR II, s. n., IV, h. 1056: (femeia) soage (pâinea)).

La rândul lui, Sever Pop (*lucr. cit.*, p. 88) a notat pentru ALR I formele: *sovắlc* [1] (pct. 136); *sovắlc pita*: pct. 140; *o sovólg* (pâinea): pct. 125; îl *suvúlcă* (aluatul): pct. 98; *o suvúlcă* (pâinea): pct. 94; *o suvắlc* [1] (pâinea): pct. 831; îl *suvólc* (aluatul), *o suvoálcă* (pâinea): pct. 158; *o sulvúc* (pâinea): pct. 231; *sulvúlc aluatu*: pct. 109.

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Atestări recente din zona Târnavelor (localit. Cetatea de Baltă, Sâncel, Iclod, Pănade, Biia şi Jidvei), datorate lui Vasile Frăţilă (*Graiul de pe Târnave*, 2006, p. 274) completează datele înregistrate de Sever Pop şi Emil Petrovici pentru ALR I şi respectiv ALR II: *sovâlca*, *sovâlc*, vb. I „a modela aluatul de pâine în vederea coacerii”; *sovâlcat*, *-ă*, adj. (Despre aluat) „care e modelat în formă de pâine pentru a fi pus la copt”.

Drept etimon al rom. dial. *sovâlca* (*suvulca*), G. Giuglea (*Coïncidences* III, p. 54; vezi şi versiunea în limba română: *Cuvinte româneşti*, p. 283–284) indică lat. **subvolvicare* (< *subvolvere* „a înfăşura, a răsuci, a învârti, a îndoi, a întoarce de jos în sus”). În sprijinul propunerii sale, Giuglea face trimitere la REW 9444: **volvicare* „wälzen” (a răsuci, a rostogoli), subliniind totodată că sensurile cat., sp., pg. *volcar* (*bolcar*) (v. Garcia de Diego 7268) sunt identice sau cel puţin apropiate cu cele ale rom. *sovâlca* (*suvulca*).

Datele de mai sus pot fi completate cu prezenţa în occitană a variantei *burkà* [r] „se rouler (dans la poussière)”, înregistrată în pct. 729, 743, 744 din depart. Tarn şi Lozère (ALF, h. 1894), care, după FEW XIV, p. 624 îşi are sorgintea tot în lat. **volvicare* „wälzen, wenden”. De asemenea, cat., sp., pg. *revolcar* (*rebolcar*) „wälzen, rollen”, cărora li se alătură şi franco-provensalul *revorżi* „umgraben” presupun existenţa în latina populară a unui compus **revolvicare* (< **volvicare*) „drehen, wenden” (REW 7285; FEW XIV, p. 624; Garcia de Diego 5687; Corominas IV, p. 759).

La toate acestea adăugăm punctul de vedere exprimat de Pierre Gardette (vezi ALLy, vol. V, *Commentaires*, CNRS, Paris, 1976, p. 240) care susţinea, la rândul lui, că formele franco-provensale: *rèvorgi*, *rèvorji* (vezi ALLy, h. 325: fouir, pct. cartografice 49, 53, 66) descind din lat. **volvicare*.

O soluţie similară se constată în romanitatea occidentală şi cu privire la descendenţii compusului lat. **involvicare* (< **volvicare*): it. merid., calabr. *mbolicare*, sard. logud. *imboligare*, cat. *embolicar*, sp. *envolcar*, pg. *embolcar*, galic. *emborcar* (REW 4538a; DEI III, p. 2085; DES I, p. 615; FEW XIV, p. 624; Garcia de Diego 3561).

SIGLE ŞI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

AIS = Jakob Jud und Karl Jaberg, *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*, I–VIII, Zofingen, 1928–1940; *Index*, Bern, 1960.

ALB = Gerard Taverdet, *Atlas linguistique et ethnographique de Bourgogne*, I–III, Paris, CNRS, 1975–1980.

ALC = A. Griera, *Atlas lingüístic de Catalunya*, I–V (1923-1939), VI–X (1962–1964), Barcelona, 1923–1964.

ALCe = Pierette Dubuison, *Atlas linguistique et ethnographique du Centre*, I–III, Paris, CNRS, 1971–1982.

ALEA = Manuel Alvar, con la colaboración de Antonio Llorente y Gregorio Salvador, *Atlas lingüístico y etnográfico de Andalucia*, I–IV, Granada, 1961–1973.

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Alecsandri, *Poezii pop*. = Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, Bucureşti, 1866.
ALECan. = Manuel Alvar, *Atlas lingüístico y etnográfico de las Islas Canarias*, I–III, Las Palmas, 1975–1978.
ALF = Jules Gilliéron et Edmond Edmont, *Atlas linguistique de la France*, fasc. 1–35, Paris, 1902–1910.
ALG = Jean Séguy, avec la collaboration de Jacques Allières, Xavier Ravier, *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*, I–VI, Toulouse, 1954–1968.
Alibert = Louis Alibert, *Dictionnaire occitan-français*, Toulouse, 1966.
ALiR = *Atlas linguistique roman*, I–II, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Roma, 1996, 2001.
ALJA = Jean B. Martin et Gaston Tuaillon, *Atlas linguistique et ethnographique du Jura et des Alpes du Nord*, I–III, Paris, CNRS, 1971–1978.
ALLOc. = Xavier Ravier, avec la collaboration de Jacques Boisgontier, Ernest Nègre, *Atlas linguistique et ethnographique du Languedoc occidental*, I–III, Paris, CNRS, 1978–1986.
ALLOr. = Jacques Boisgontier, avec la collaboration de Louis Michel et la participation de Jean-Marie Petit, *Atlas linguistique et etnographique du Languedoc oriental*, I–II, Paris, CNRS, 1982, 1984.
ALLy = Pierre Gardette *et alii*, *Atlas linguistique et ethnographique du Lyonnais*, I–V, Paris, CNRS, 1950–1976.
ALLy, V, *Commentaires* = Pierre Gardette et Paulette Durdilly, *Atlas linguistique et ethnographique du Lyonnais*, V, *Commentaires* et *Index*, Paris, CNRS, 1976.
ALM = *Atlasul lingvistic moldovenesc*, redactat de Rubin Udler şi Victor Comarnițchi, cu participarea lui Vasile Melnic şi Vasile Pavel, I/1–2, II/1–2, Chişinău, 1968–1973.
ALMC = Pierre Nauton, *Atlas linguistique et ethnographique du Massif Central*, I–III, Paris, CNRS, 1957–1961.
ALO = Geneviève Massignon et Brigitte Horiot, *Atlas linguistique et ethnographique de l'Ouest (Poitou, Aunis, Saintonge, Angumois)*, I–III, Paris, CNRS, 1971, 1974, 1983.
ALR I = Sever Pop, *Atlasul lingvistic român*, partea I-a, vol. I, Cluj, 1938; vol. II, Sibiu–Leipzig, 1940.
ALR II = Emil Petrovici, *Atlasul lingvistic român*, partea a II-a, Sibiu–Leipzig, 1940.
ALR II, s.n. = Emil Petrovici, *Atlasul lingvistic român*, partea a II-a, Serie nouă, redactor principal I. Pătruț, vol. I-VII,/Bucureşti/, 1956–1972.
ALRM I = Sever Pop, *Micul atlas lingvistic român*, partea I-a, vol. I, Cluj, 1938; vol. II, Sibiu–Leipzig, 1942.
ALRM II = Emil Petrovici, *Micul atlas lingvistic român*, partea a II-a, Sibiu–Leipzig, 1940.
ALRM II, s.n. = Emil Petrovici, *Micul atlas lingvistic român*, partea a II-a, Serie nouă, redactor principal I. Pătruț, vol. I–IV,/Bucureşti/, 1956–1981.
ALRR–Basarabia = Vasile Pavel, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria*, Chişinău, I (1993), II (1998), III (2003).
ALRR–Mar. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş*, de Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan, I–IV,/Bucureşti/, 1969–1997.
ALRR–Munt. Dobr. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia şi Dobrogea*, vol. I–III, de Teofil Teaha, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1996–2001; vol. IV, de Teofil Teaha (coord.), Ion Ionică, Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, Bucureşti,

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

2004; vol. V, de Teofil Teaha (coord.), Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, Bucureşti, 2007.

ALRR–Transilv. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*, I–IV, de Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loşonţi, Bucureşti, 1992–2006.

Anon. Car. = *Anonymus Caransebesiensis* [Dictionarium valachico-latinum, vechi glosar român-latin], publicat de Gr. Creţu, în „Tinerimea română", Noua serie, vol. I, fasc. 3, Bucureşti, 1898.

ASLEF = G. B. Pellegrini *et alii*, *Atlante storico-linguistico-etnografico friulano*, I–VI, Padova–Udine, 1972–1986.

Atanasov, *Megl*. = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, Bucureşti, 2002.

Balmayer, *Noms de plantes* = Louis Balmayer, *Noms de plantes herbacées dans la toponimie romane du Gévaudan*, în *L'onomastique, temoin de l'activité humaine*, Dijon, 1985.

Barcianu = Sab. Pop Barcianu, *Romanisch-deutsches Wörterbuch*, Hermannstadt, 1868.

Bălăşel, *Cântece* = T. Bălăşel, *Cântece*, culese din Ştefăneşti, jud. Vâlcea de..., în „Şezătoarea", I, Fălticeni, 1892.

Bârlea, *Balade* = I. Bârlea, *Balade, colinde şi bocete din Maramureş*, Bucureşti, 1924.

BL = „Bulletin linguistique", publié par A. Rosetti, Bucureşti–Paris–Copenhaque, I–XV/XVI, 1933–1948.

Bloch – Wartburg = Oscar Bloch – Walter von Wartburg, *Dictionnaire étymologique de la langue française*, 5e éd., Paris, 1968.

Bobb, *Dict*. = Ioan Bobb, *Dictionariu românesc, latinesc şi unguresc*, Cluj, 1822.

Bolocan, *Dict*. = Gh. Bolocan (red. resp.), *Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române: 1340–1600*, Bucureşti, 1981.

Brăiloiu, *Bocete* = C. Brăiloiu, *Bocete din Oaş*, în GS VII, 1937.

Burada, *O călătorie* = Teodor Burada, *O călătorie în satele moldoveneşti din gubernia Cherson (Rusia)*, în „Convorbiri literare", XVII, 1883, nr. 8.

Candrea, *Éléments latins* = I.-A. Candrea, *Les éléments latins de la langue roumaine. Le consonantisme*, Paris, 1902.

Candrea, *Oaş* = I.-A. Candrea, *Graiul din Ţara Oaşului*, Bucureşti, 1907.

Candrea, *Glosar megl.* = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în GS, III/ 1, 1927; IV/2, 1928; VI, 1933–1934; VII, 1935.

Cantemir, *Hronicul* = D. Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, publicat de... Gr. G. Tocilescu, Bucureşti, 1901.

Capidan, *Românii nomazi* = Theodor Capidan, *Românii nomazi*, în DR, IV/1, 1924–1926.

Capidan, *Fărşeroţii* = Theodor Capidan, *Fărşeroţii. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, în DR VI, 1929–1930.

Capidan, *Arom.* = Theodor Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, Bucureşti, 1932.

Capidan, *Megl.* = Theodor Capidan, *Meglenoromânii*. III. *Dicţionar megleno-român*, Bucureşti [1935].

Caragea, *Legiuire* = *Legiuire* a prea înălţatului şi prea pravoslavnicului domn şi oblăduitori a toată Ugrovlahia Io Ioan Gheorghe Caragea..., Bucureşti, 1818.

CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine, A–Putea*, Bucureşti, 1907–1914.

Chiţimia–Simonescu, *Cărţile pop.* = I. C. Chiţimia şi Dan Simonescu, *Cărţile populare în literatura românească*. Ediţie îngrijită de..., I–II, [Bucureşti], 1963.

Ciauşanu, *Glosar* = G. F. Ciauşanu, *Glosar de cuvinte din judeţul Vâlcea*, Bucureşti, 1931.

Ciauşanu–Fira–Popescu = G. F. Ciauşanu, G. Fira, C. M. Popescu, *Culegere de folclor din Vâlcea şi împrejurimi*, cu un glosar [de G. F. Ciauşanu], Bucureşti, 1928.

Ciauşanu – Sfârlea, *Glosar* = G. F. Ciauşanu şi Lidia Sfârlea, *Glosar de cuvinte regionale din Vâlcea*, în *Materiale şi cercetări dialectale*, I, [Cluj], 1960.

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Ciorănescu = Al. Ciorănescu, *Diccionario etimológico rumano*, Tenerife, 1958–1966 (Universidad de la Laguna).
Corominas = Juan Corominas, con la colaboración de José A. Pascual, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, I–IV, Madrid, 1984.
Costin, *Graiul* = Lucian Costin, *Graiul bănățean. Studii şi cercetări*, I, Timişoara, 1926.
Costinescu, *Cod. Vor*. = Mariana Costinescu, *Codicele Voroneţean*. Ediţie critică de..., Bucureşti, 1981.
Costinescu–Georgescu–Zgraon, *Dicţ*. = Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicţionarul limbii române literare vechi (1640–1780). Termeni regionali*, Bucureşti, 1987.
Coteanu, *Româna comună* = Ion Coteanu, *Româna comună. Lexicul*, în ILR, II, Bucureşti, 1969 (Academia Română).
Damé, *Dict*. = Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain-français*, I–IV, Bucureşti, 1893–1895.
Damé, *Terminologie* = Frédéric Damé, *Încercare de terminologie poporană română*, Bucureşti, 1898.
DDA = Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic.* Ediția a doua augmentată, Bucureşti, 1974.
DEI = C. Battisti, G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, I–IV, Firenze, 1950–1957.
DELI = Manlio Cortelazzo-Paolo Zolli, *Dizionario etimologico della lingua italiana*, I–, Bologna, 1979–.
Aron Densuşianu, *Glosar* = Aron Densusianu, *Glosar din Ţara Haţegului*, în „Revista-critică-literară", III, Iaşi, 1895.
Densusianu, *Histoire I–II* = Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine.* I. *Les origines*, Paris, 1901; II. *Le seizième siècle*, Paris, 1914–1938; republicat în: *Opere*, II, ediţie îngrijită de V. Rusu, Bucureşti, 1975.
Densusianu, *Antologie* = Ov. Densusianu, *Antologie dialectală*, Bucureşti, 1915.
Densusianu, *Limba desc.* = Ov. Densusianu, *Limba descântecelor* (II), în GS, V, Bucureşti, 1931–1932.
Densusianu, *Lb. rom. sec. XVII* = Ov. Densusianu, *Limba română în secolul al XVII-lea* [curs 1935–1936], în *Opere*. III, ediţie îngrijită de V. Rusu, Bucureşti, 1977.
DES = M. L. Wagner, *Dizionario etimologico sardo*, I–II, Heidelberg, 1960–1964.
Devoto = Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana. Dizionario etimologico italiano*, Firenze, 1967.
DIARO = Matilda Caragiu-Marioţeanu, *Dicţionar aromân (macedo-vlah)*, DIARO, A–D, Bucureşti, 1997.
Dimitrescu, *Contrib*. = Florica Dimitrescu, *Contribuţii la istoria limbii române vechi*, Bucureşti, 1973.
Domaschke, *Lat. Wortschatz* = Walter Domaschke, *Der lateinische Wortschatz den Rumänischen*, în „Jahresbericht...", XXI–XXV, 1919.
Drăganu, *Românii în veac. IX–XIV* = N. Drăganu, *Românii în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei*, Bucureşti, 1933.
DRGrischun = *Dicziunari rumantsch grischun*, publicha da la Società retorumantscha cul agud de la Confederaziun e dal Chantun Grischun, Cuoira, 1939 şi urm.
DTRO = *Dicţionarul toponimic al României. Oltenia*, vol. I–II, Craiova, 1993, 1995.

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Eminescu, *Lit. pop*. = M. Eminescu, *Literatură populară*, Bucureşti, Editura Minerva, 1985.

Ernout – Meillet = A. Ernout et A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots.* Quatrième édition, revue, corrigée et augmentée d'un *Index*, Paris, 1959.

FEW = Walter von Wartburg, *Französisches etymologisches Wörterbuch*, Bonn (1922–1928), Leipzig (1932–1940; Basel, 1944 şi urm.

Fischer, *Cuvinte panromanice* = I. Fischer, *Cuvinte panromanice absente din limba română*, în ILR, II, Bucureşti, 1969.

Frăţilă 1982 = Vasile Frăţilă, *Probleme speciale de dialectologie. Graiul de pe valea inferioară a Târnavelor*, Timişoara, 1982.

Frăţilă 1986 = Vasile Frăţilă, *Graiul de pe Târnave. Texte şi glosar*, Timişoara, 1986.

Frăţilă 2006 = Vasile Frăţilă, *Graiul de pe Târnave. Texte şi glosar*, Blaj, 2006.

Garcia de Diego = V. Garcia de Diego, *Diccionario etimológico español e hispanico*, Madrid, 1954.

Gaster , *Chrestomaţie* = M. Gaster, *Chrestomaţie română*, I, Leipzig-Bucureşti, 1891.

Gauchat–Jeanjaquet, *Glossaire* = L. Gauchat–E. Jeanjaquet et alii, *Glossaire des patois de la Suisse Romande*, Neuchâtel–Paris, 1924 şi urm.

Gâlcescu, *Gorj* = Teodor Gâlcescu, *Cercetări asupra graiului din Gorj*, în GS, V/1, Bucureşti, 1931–1932.

Giuglea, *Note* = George Giuglea, *Note şi fapte de folclor şi filologie*, în DR, V, 1927–1928.

Giuglea, *Fapte de limbă* = George Giuglea. *Fapte de limbă. Mărturii despre trecutul românesc*..., [Bucureşti], 1988.

Giuglea, *Coïncidences* = George Giuglea, *Coïncidences et concordances entre le roumain et les autres langues romanes*, I–IV, în „Langue et littérature", Bucureşti, 1941–1948.

Gorovei, *O samă de cuvinte* = Artur Gorovei, *O samă de cuvinte din munţii Sucevei*, în „Şezătoarea", III, Fălticeni, 1894.

Gorovei, *Cimilit*. = Artur Gorovei, *Cimiliturile la români*, Bucureşti, 1898.

Graiuri româneşti din Basarabia = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri româneşti din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei şi nordul Maramureşului. Texte şi glosar*, Bucureşti, 2000.

Graur, *Corrections* = Al. Graur, *Corrections roumaines au REW*, în BL, V, Bucureşti, 1937.

Grecu, *Note* = Doina Grecu, *Note lexicale şi etimologice*, în CL, XXXV, Cluj-Napoca, 1990, nr. 1.

GS = „Grai şi suflet", Revista Institutului de Filologie şi Folclor, publicată de Ov. Densusianu, I–VII, Bucureşti, 1924–1937.

Guţu = G. Guţu, *Dicţionar latin-român*, Bucureşti, 1983.

Haarmann, *Balkanlinguistik* = Harold Haarmann, *Balkanlinguistik. I. Areallinguistik und Lexikostatistik des balkanlateinischen Wortschatzes*, Tübingen, 1978.

Hasdeu, *Cuvente den bătrâni* = B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, I–II, Bucureşti, 1878–1879.

Hasdeu, *HEM* = B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, I–III, (A–Bărbat), Bucureşti, 1887–1893.

Herzog-Gherasim, *Glosar* = E. Herzog şi V. Gherasim, *Glosarul dialectului mărginean*, în „Codrul Cosminului", IV, Cernăuţi, 1927.

Hodoş, *Poezii pop*. = Enea Hodoş, *Poezii poporale din Banat*, culegere publicată de..., Caransebeş, 1892.

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Homorodean, *Glosar* = Mircea Homorodean, *Glosar dialectal din mai multe regiuni ale Transilvaniei*, în *Materiale şi cercetări dialectale*, I, [Cluj], 1960.

Iancu–Papiu, *Elemente arhaice* = Victor Iancu, Delia Papiu, *Elemente arhaice în graiul din Chioar*, în „Studii de dioalectologie", Timişoara, 1984.

ILR = *Istoria limbii române*, vol. II (red. resp. Ion Coteanu), Bucureşti, 1969 (Academia Română).

Indrea, *Glosar* = Al. Indrea, *Glosar dialectal din satul Someş-Gurăslău* (Jibou), în *Materiale şi cercetări dialectale*, I, [Cluj], 1960.

Ionescu, *Gorj* = I. D. Ionescu, *Glosar din judeţul Gorj*, în „Buletinul Philippide", VI, Iaşi, 1939.

Iordache, *Mărturii* = Gh. Iordache, *Mărturii etno-lingvistice despre vechimea meseriilor populare româneşti. Studiu cu privire specială la Oltenia*, Craiova, 1980.

Iordache, *Ocupaţii tradiţionale* = Gh. Iordache, *Ocupaţii tradiţionale pe teritoriul României. Studiu etnologic*, I–IV, Craiova, 1985–1996.

Iordan, *Sufixe* = Iorgu Iordan, *Sufixe româneşti de origine recentă (neologisme)*, în „Buletinul Philippide", VI, Iaşi, 1939.

Iordan–Gâştescu–Oancea, *Indicator localit*. = Ion Iordan, Petre Gâştescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităţilor din România*, Bucureşti, 1974.

Iorga, *Studii şi doc.* = N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, publicate de..., vol. XIV, Bucureşti, 1914.

Isser = Andreas Isser, *Walachisch-deutsches Wörterbuch (Vocabular românesc-nemţesc)*, Kronstadt, 1850.

Istrătescu, *Texte* = Alexandrina Istrătescu, *Texte populare din jud. Prahova*, în GS, IV, Bucureşti, 1929–1930.

Ivănescu, ILR = Gh. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, 1980.

Jahresbericht... = „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (rumänisches Seminar) zu Leipzig". Herausgegeben... Dr. Gustav Weigand, Leipzig, 1894 şi urm.

Jipescu, *Opincaru* = Gligore M. Jipescu, *Opincaru*, cum este şi cum trebuie să hie săteanu. Scrie-n limba ţăranului muntean, Bucureşti, 1881.

Kovačec, *Descrierea istr.* = August Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale*, Bucureşti, 1971.

Kristophson, *Romanische Elemente* = Jürgen Kristophson, *Romanische Elemente im Albanischen*, în „Zeitschrift für Balkanologie", 1988.

Lex. reg. = *Lexic regional*, I, (coord. Gh. Bulgăr), [Bucureşti], 1960; II, (coord. Lucreţia Mareş), [Bucureşti], 1967.

Lex. Bud. = *Lesicon românescu-latinescu-ungurescu-nemţescu...*, Buda, 1825.

Magyar-Szótára = Benkö Lorand (ed.), *A magyar nyelv történeti-etimológiai Szótára*, I–III, Budapest, 1967–1976.

Marcu, *Glosar* = Traian Marcu, *Glosar din comuna Deda (Topliţa)*, în *Materiale şi cercetări dialectale*, I, [Cluj], 1960.

Marian, *Naşterea* = S. Fl. Marian, *Naşterea la români. Studiu etnografic*, Bucureşti, 1892.

Marian, *Înmormântarea* = S. Fl. Marian, *Înmormântarea la români*. Bucureşti, Editura „Grai şi Suflet–Cultura Naţională", 1895.

Marian, *Tradiţii* = S. Fl. Marian, *Tradiţii poporane române din Bucovina*, adunate de..., Bucureşti, 1895.

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Marian, *Insectele* = S. Fl. Marian, *Insectele în limba, credinţele şi obiceiurile românilor. Studiu folkloristic*, Bucureşti, 1903.

Marin, *Probleme ale sinonimiei* = Maria Marin, *Probleme ale sinonimiei într-un dicţionar dialectal*, în „lucrările Primului Simpozion Internaţional de Lingvistică" (Bucureşti, 13–14 noiembrie, 2007), Edit. Universităţii din Bucureşti, 2008.

Marin–Mărgărit, *Glosar* = Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Glosar dialectal Muntenia*, Bucureşti, 1999.

Marin–Mărgărit, *Graiuri* = Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Graiuri româneşti din Ungaria*, Bucureşti, 2005.

MDA = *Micul dicţionar academic*, I-II, Bucureşti, 2001–2002.

Doru Mihăescu, *Une version* = Doru Mihăescu, *Une version roumaine d'Hérodote au XVIIe siècle* (II), în „Revue des études sud-est européennes", XVI, nr. 4, Bucureşti, 1978.

Mihăescu, *Alb.* = Haralambie Mihăescu, *Les éléments latins de la langue albanaise*, în „Revue des études sud-est européennes", IV, 1–2, Bucureşti, 1966.

Mihăescu, *La romanité* = Haralambie Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, Bucureşti, 1993.

Mihăilă, *DLRV* = Gh. Mihăilă, *Dicţionar al limbii române vechi (sfârşitul sec. X – începutul sec. XVI)*, Bucureşti, 1974.

Miron Pompiliu, *Graiul din Biharea* = Miron Pompiliu, *Graiul românesc din Biharea în Ungaria*, în „Convorbiri literare", XX, 1887, nr. 12.

Miron Pompiliu, *Românii din Biharea* = Miron Pompiliu, *Limbă, literatură şi obiceiuri la românii din Biharea*, în „Şezătoarea", VII, Fălticeni,1903, nr. 12.

Miron, *Cantemirs Wortschatz* = Paul Miron, *Der Wortschatz Dimitrie Cantemirs*, Frankfurtam Main, 1978.

Mistral, *Tresor* = Frédéric Mistral, *Lou tresor dóu Felibrige. Dictionnaire provençal-français*, I–II, Aix-en-Provence, 1978.

NALR–Banat, *Date despre localit.* = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat. Date despre localităţi şi informatori*, Bucureşti, 1980.

NALR–Banat = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*, I–III, sub conducerea lui Petru Neiescu, de: Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, Bucureşti, 1980–2000.

NALR–Olt. = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*, I–III, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, de: Teofil Teaha, Ion Ionică, Valeriu Rusu, Bucureşti, 1967–1974; IV–V, de: Teofil Teaha, Ion Ionică, Valeriu Rusu, Bucureşti, 1980, 1984.

Neagoe–Mărgărit, *Graiuri* = Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei*, Bucureşti, [2006].

Novacovici, *Cuvinte bănăţene* = Emilian Novacovici, *Cuvinte bănăţene*, adunate de..., I–II, Oraviţa, 1925.

PALW = *Petit atlas linguistique de la Wallonie*, vol. II, Liège, 1992.

Panţu, *Plantele* = Zach. C. Panţu, *Plantele cunoscute de poporul român. Vocabular botanic...*, Bucureşti, 1906.

Papahagi, *Basme* = Pericle Papahagi, *Basme aromâne şi glosar*, Bucureşti, 1905.

Papahagi, *Megl.* = Pericle Papahagi, *Meglenoromânii. Studiu etnografico-filologic*. II. *Texte şi glosar*, Bucureşti, 1902.

Papahagi, *Notiţe* = Pericle Papahagi, *Notiţe etimologice*, Bucureşti, 1907.

Papahagi, *Antologie* = Tache Papahagi, *Antologie aromânească*, Bucureşti, 1922.

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Papahagi, *Maram.* = Tache Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, Bucureşti, 1925.
Papagheorghiu, *Paramitia* = Maria G. Papagheorghiu, *Paramitia*, Tessaloniki, 1984.
Paşca, *Terminologia calului* = Ştefan Paşca, *Terminologia calului. Părţile corpului*, în DR, V, 1927–1928.
Petit Larousse = *Le Petit Larousse*, en couleurs. Nouvelle édition, Paris, 1995.
Petit Robert = Raul Robert, *Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Paris, 1984.
Petrovici, *Texte* = Emil Petrovici, *Texte dialectale*, culese de..., Suplement la ALR II, Sibiu–Leipzig, 1943.
PEW = Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*. I. *Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, 1905.
Pfister, LEI = Max Pfister, *Lessico etimologico italiano*, Wiesbaden,1984 şi urm.
Polizu = G. A. Polizu, *Vocabular româno-german...*, înavuţit şi cores de G. Bariţ, Braşov, 1857.
Puşcariu, *Etimologii* = Sextil Puşcariu, *Etimologii*, în DR, IV, 1924–1926.
Puşcariu, *Pe marginea cărţilor* = Sextil Puşcariu, *Pe marginea cărţilor*, în DR, IV, 1924–1926.
Puşcariu, *Studii istr.* = Sextil Puşcariu, *Studii istroromâne*, III, Bucureşti, 1929.
Puşcariu, *Însemnările autorului* = S. Puşcariu, Însemnările autorului de pe exemplarul propriu de lucru din „Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprachen. I. Das lateinische Element mit berüksichtigung aller romanischen Sprachen" (Heidelberg Winter, 1905). Text stabilit de Dan Sluşanschi. Bucureşti, Editura Universităţii, 1995.
Quicherat – Daveluy = L. Quicherat et A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français*..., revisé, corrigé et augmenté par Émile Chatelain, Paris, 1922.
Rădulescu, *Studii* = Mircea C. Rădulescu, *Studii de lingvistică istorică şi comparativă*, Bucureşti, 1981.
REW = Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, vierte Auflage, Heidelberg, 1968.
Rizescu, *Pravila ritorului Lucaci* = I. Rizescu, *Aspecte ale lexicului Pravilei ritorului Lucaci. Din istoria vocabularului primelor texte juridice româneşti*, în LR, XIV, 1965, nr. 4.
Rosetti, *ILR* = Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini şi până în secolul al XVII-lea*, [Bucureşti], 1968 (ediţie definitivă: 1986).
Rosetti-Cazacu, *Ist. lb. lit.* = Al. Rosetti, B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, 1961.
Rusu, *Glosar* = Grigore Rusu, *Glosar dialectal din comuna Şieu-Măgheruş (Bistriţa)*, în *Materiale şi cercetări dialectale*, I, [Cluj], 1960.
Sala, *Glosariu* = Vasile Sala, *Glosariu din comitatulu Bihoru în Ungaria*, în „Revista critică-literară", IV, Iaşi, 1896.
Sandu-Timoc, *Cântece* = Cristea Sandu-Timoc, *Cântece bătrâneşti şi doine*, Bucureşti, 1967.
Saramandu, 2007 = Nicolae Saramandu, *Aromâna vorbită în Dobrogea. Texte dialectale. Glosar*, Bucureşti, 2007.
Scriban = August Scriban, *Dicţionariu limbii româneşti*, Iaşi, 1939.
Scurtu, *Termenii de înrudire* = Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, Bucureşti, 1966.
Sevastos, *Nunta* = Elena Sevastos, *Nunta la români. Studiu istorico-etnograficu-comparativu*, Bucureşti, 1889.

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

Stoica de Haţeg, *Cronica Banatului* = Nicolae Stoica de Haţeg, *Cronica Banatului*. Ediţia a II-a revăzută, de Damaschin Mioc, Timişoara, Editura Facla, 1981.

Stoica de Haţeg, *Scrieri* = Nicolae Stoica de Haţeg, *Scrieri. Cronica Mehadiei şi a Băilor Herculane. Poveşti moşăşti şcolarilor rumâneşti. Varia.* Ediţie întocmită de Damaschin Mioc şi Costin Feneşan. Timişoara, Editura Facla, 1984.

Şandru, *Probleme* = D. Şandru, *Probleme de dialectologie românească*, Bucureşti, 2004.

Şandru-Brânzeu, *Jina* = D. Şandru şi F. Brânzeu, *Printre ciobanii din Jina* (II), în GS, VI, Bucureşti, 1933–1934.

Teaha, *Crişul Negru* = Teofil Teaha, *Graiul din valea Crişului Negru*, Bucureşti, 1961 (Academia Română, Institutul de Lingvistică).

Teaha, *Texte Oaş* = Teofil Teaha, *Texte dialectale din Oaş*, în FD, VI, 1969.

Teodorescu, *Poezii pop.* = G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*. Culegere de..., Bucureşti, 1885.

Teodorescu, *Cântece* = I. Teodorescu, *Cântece* auzite din Cotârgaş-Suceava, în „Şezătoarea", II, Fălticeni, 1893.

Teodorescu, *Glosar* = I. Teodorescu, *Glosar din munţii Sucevei*, în „Şezătoarea", V, Fălticeni, 1899.

Texte Bistriţa-Năsăud = Maria Marin şi Marilena Tiugan, *Bistriţa-Năsăud. Texte dialectale şi glosar*, Bucureşti, 1987.

Texte Dobrogea = *Texte dialectale şi glosar Dobrogea*, publicate de Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, Bucureşti, 1987.

Tocilescu, *Mat. folk.* = Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folkloristice* culese şi publicate... prin îngrijirea lui..., vol. I–II, Bucureşti, 1900.

Vaida, *Dialect sălăjan* = Vasile Vaida, *Material jargon de dialect sălăjan*, în „Tribuna", Sibiu, 1890, nr. 366.

Velican-Cosinschi = Marilena Velican-Cosinschi, *Consideraţii asupra lexicului graiului din Hărman (Braşov)*, în „Philologica", II, [Craiova], 1972.

Viciu, *Glosar* = Al. Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale...*, Bucureşti, 1906.

Viciu, *Suplement* = Al. Viciu, *Suplement* la „Glosar de cuvinte dialectale", Bucureşti, 1925.

Weigand, *Aromunen* = G. Weigand, *Die Aromunen*, II, Leipzig, 1894.

Weigand, *Banater Dialekt* = G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, în „Jahresbericht...", III, Leipzig, 1896.

Weigand, *Körösch- und Marosch Dialekte* = G. Weigand, *Körösch- und Marosch Dialekte*, în „Jahresbericht...", IV, Leipzig, 1897.

Weigand, *Dialekte kleinen Walachei* = G. Weigand, *Die rumänischen Dialekte der kleinen Walachei, Serbiens und Bulgariens*, în „Jahresbericht...", VII, Leipzig, 1900.

Weigand, *Dialekte Moldau* = G. Weigand, *Die Dialekte der Moldau und Dobrudscha*, în „Jahresbericht...", IX, Leipzig, 1902.

Weigand, *Dialekte Bukow. und Bessarab.* = G. Weigand, *Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens*, Leipzig, 1904.

Zamfir, *Morfologia verbului* = Dana-Mihaela Zamfir, *Morfologia verbului în dacoromâna veche (secolele al XVI-lea – al XVII-lea).*

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)

MOTS HÉRITÉS DU LATIN DANS LES PARLERS ROUMAINS ACTUELS (IV)

RÉSUMÉ

On continue la recherche dialectale plus ample que nous avons menée dans les dernières années sur les mots régionaux hérités du latin.

En s'appuyant sur de nouvelles sources d'investigation, premièrement sur les cartes des atlas linguistiques régionaux, on examine la diffusion actuelle, au niveau dialectal panroman, des descendents du latin: lat. **alvea*, **albea* (= *alveum*) > roum. *albie* (fr. auge); lat. **bitta* (= *vitta*) > roum. *bată* (fr. bande, ceinture); lat. **capitare* (= *capio*, *-ere*) > roum. *căpăta* (fr. recueillir); lat. *colare*/*curare* > roum. *cura* (fr. curer, nettoyer); lat. *cursura* (< *curro*, *-ere*) > roum. *cursură* (fr. proéminence formée pendant la cuisson du paine); lat. *filix*, *-icis* > rom. *férece*, *férice* (fr. fougère); lat. *filiaster*, *-tri* > roum. *fiastru* (fr. beau-fils; gendre); lat. *fur*, *furis* > roum. *fur* (fr. voleur); lat. *fustis*, *-is* > roum. *fuşte* (fr. tige d'oignon, queue d'ail); lat. **cavo*, *-onis* (< *cavo*, *-are*) > roum. *găun* (fr. creux, trou; guêpe); lat. *ilia*, *-ium* > roum. *iie* (fr. partie latérale inférieure du bas ventre); lat. *implanto*, *-are* > roum. *împlânta* (fr. implanter); lat. **ingrevicare* > roum. *îngreca* (fr. devenir enceinte); lat. **intenuo*, *-are* (< *tenuo* < *tenuis*) > roum. *înţina* (fr. soutenir à peine, être sur le point de s'écrouler); lat. *invitare* > roum. *învita* (fr. inciter, provoquer); lat. *subvol(u)tare* (> *volvo*, *-ere*) > roum. *sovâlta* (fr. rouler, vautrer la pâte); lat. **subvolvicare* (> *subvolvere*) > roum. *sovâlca* (fr. enrouler, faire tourner la pâte).

Aux attestations connues s'en ajoutent maintenant de nouvelles, récement enregistrées dans les cartes des atlas linguistiques régionaux.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"
Calea 13 Septembrie nr. 13, Bucureşti

BDD-A15276 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:54 UTC)